

Bratislav Lučin

PRILOZI TEKSTU I RECEPCIJI KOŽIČIĆEVA GOVORA DE CORUATIAE DESOLATIONE

dr. sc. Bratislav Lučin, Književni krug Split – Marulianum, izvorni znanstveni članak

UDK 262.12 Kožičić Benja, Š. (042.5)

Od dvaju latinskih govora Šimuna Kožičića Benje onaj naslovljen De Coruatiae desolatione (Opustošena Hrvatska, Rim, 1516) dosad se smatrao samo djelomično sačuvanim; u ovom radu pokazuje se da je ipak sačuvan u cijelosti. Nakon prikaza sadržaja Opustošene Hrvatske ocrta se koncilski i međunarodni kontekst u kojem su oba Kožičićeva govora nastala. Prvi govor održao je Kožičić 27. IV. 1513. kao prvi govornik u nastavku Petoga lateranskoga koncila, nakon izbora novoga pape Leona X. No i drugi govor, održan 5. XI. 1516, izvan koncilskog zasjedanja, pojavljuje se u važnu trenutku: nedugo nakon sklapanja bolonjskoga konkordata, a malo prije nego što je taj sporazum pape i francuskoga kralja službeno prihvaćen na koncilu. Usporedbom dvaju govora zapažaju se zanimljive razlike. U govoru iz 1513. Kožičićevo je izlaganje preglednije i više je vezano za koncilске teme; u novom papi govornik vidi novu nadu za Crkvu i za obranu od Turaka. Govor iz 1516. znatno je kraći, a poglavita mu je svrha potaknuti križarski pohod; Leonu X. govornik se sada obraća oštrim opomenama, gotovo prijetnjama. Možda baš zbog prigovora papi, ali i zbog pohvala upućenih Francuzima kao negdašnjim predvodnicima križarskih pohoda, govor De Coruatiae desolatione imao je znatnu recepciju u Francuskoj. Dosad se znalo da je latinski izvornik tiskan i u Parizu (vjerojatno nedugo nakon rimskog izdanja), no ovdje se prvi put iznose podatci o francuskom prijevodu Kožičićeva govora. Taj je prijevod objavljen 1518, 1560. i 1561, ali ne samostalno, nego u zbornicima političkih pamfleta koji se tiču obrane galikanskih slobodina. Za povijest hrvatske književnosti izdanje iz 1518. napose je važno kao vrlo rani (možda i prvi) prijevod djela kojega hrvatskoga književnika na francuski. U prilogu nakon studije daje se kritičko izdanje integralnoga latinskog teksta i njegov prijevod na hrvatski.

Ključne riječi: *Šimun Kožičić Benja; De Coruatiae desolatione; Peti lateranski koncil; galikanizam; bolonjski konkordat; prijevod na francuski*

1. Uvodne napomene

Kao što je dobro poznato, sačuvana su dva latinska govora zadarskoga humanista, modruškoga biskupa, prevoditelja i izdavača glagoljskih knjiga Šimuna Kožičića Benje (oko 1460-1536). Prvi od njih izgovoren je na šestom zasjedanju Lateranskoga koncila, 27. travnja 1513, a drugi pred papom Leonom X. i kardinalima, izvan koncilskoga zasjedanja, 5. studenoga 1516. Oba su objavljena tiskom, bez oznake godine i mjesta izdanja; ipak, kako sam pokazao u jednom prethodnom radu, nema sumnje da su tiskani u Rimu, kod Marcella Silbera, onih godina kada su i izrečeni.¹ Prvi je govor objavljen pod naslovom *Simonis Begnii, episcopi Modrusiensis, oratio in sexta Lateranensis concilii sessione quinto Kalendas Maias habita MDXIII*. Za drugi govor, koji nosi naslov *Simonis Begnii, episcopi Modrusiensis, de Coruatiae desolatione oratio ad Leonem X, Pontificem Maximum, Nonis Nouembris habita MDXVI*, dosad se smatralo da je sačuvan samo djelomično pa se u novijim izdanjima pojavljivao nepotpun, s lakunom u sredini.

2. Cjelovit tekst *Opustošene Hrvatske*

Dosadašnji izdavači i prevoditelji Kožičićeva govora *De Coruatiae desolatione* služili su se primjerkom koji se čuva u NSK u Zagrebu, pod signaturom R II F-8°-126 (sig. vet. R 2.554). Dok je Veljko Gortan preuzeo samo početak i kraj govora, pa o lakuni nije morao voditi računa, u izdanju Vedrana Gliga tiskana je reprodukcija zagrebačkog primjerka, prema kojem je načinjen i prijevod (u njemu se praznina ne registrira).² Priređujući izdanje govora za tisak, Branimir Glavičić uočio je da znatan dio teksta nedostaje, ali nije utvrdio što je tomu pravi uzrok:

*Pri kraju digresije, kod prijelaza na iduću stranicu, dolazi do sintaktičke i smisaone nesuvislosti, do čega je, vjerojatno, došlo u tisku, pa na tom mjestu valja pretpostaviti podulju lakunu.*³

Ipak, ako se malo pozornije zagleda u taj primjerak, brzo se može shvatiti o čemu je riječ. Knjiga je izvorno tiskana kao jedan sveščić od dvanaest stranica u formatu četvrtine, tj. sastojala se od tri dvolista presavijena po sredini, tako da se dobilo šest upola manjih listova. Zagrebačkom primjerku nedostaje dvolist koji čini samu sredinu knjižice, tj. treći i četvrti list (ff. A iii, [A iv]).⁴ Trebalo je samo potražiti koji drugi

¹ Usp. Lučin 2002: 120-121. U međuvremenu utvrdio sam da su spomenuti tiskar i godina tiska Kožičićeva govora iz 1513. već identificirani u Tinto 1968: 87 (br. 148) i tabla XXIII.

² Usp. Kožičić Benja 1969; Kožičić Benja 1983.

³ Glavičić 1991: 84. U istoj prigodi (tj. u *Zborniku radova o Šimunu Kožičiću Benji* 1991) ponovno je tiskan Gligov prijevod, u kojem je ovaj put lakuna registrirana trotočjem u zagradama (usp. Kožičić Benja 1991: 240). Napominjem da su oba govora objavljena i u knjizi Stanković Avramović 2002: 225-238, ali posrijedi je samo pretnisak prijevoda iz 1991.

⁴ Dimenzije su zagrebačkoga primjerka 14 x 19,5 cm pa bi se po tome moglo zaključiti da je knjiga tiskana u osmini. Ipak, presudan je raspored širih i užih rebara na papiru: šira su rebra položena po širini lista i ima ih šest, a ona uža (tzv. tekstura) pružaju se po visini stranice. Takav raspored rebara nedvojbeno pokazuje da je knjiga izvorno tiskana u formatu četvrtine, a današnje dimenzije nastale su obrezivanjem. Vodeni žig nije vidljiv. Na mjestu lakune, tj. između lista A ii v (završava: *complura diuersorum*) i [A V r] (počinje: *certo certus*

cjelovito sačuvani primjerak Kožičićeva govora da bi se došlo do dijela teksta koji je nedostajao. Takvih primjeraka ima u inozemnim knjižnicama više pa nije bilo teško nabaviti reprodukcije jednoga od njih.⁵

U prilogu uz ovaj rad donosi se kritički priređeno integralno izdanje latinskoga teksta i njegov prijevod na hrvatski. Cjelovit tekst, koji je gotovo dvostruko dulji od dosad poznatih ulomaka, zacijelo će – pogotovo kad se poveže s prvim govorom – potaknuti dodatne raščlambe i interpretacije. U ovoj prigodi moguće je samo dati opće informacije o govoru i o okolnostima njegova nastanka te iznijeti dosad nepoznate činjenice o njegovoj recepciji.

3. Kratak sadržaj *Opustošene Hrvatske*

Svoju besjedu Kožičić otvara podsjećanjem na prethodni govor, onaj iz 1513, a zatim iznosi povijest obitelji Frankapana i pohvalu pojedinih njezinih članova. Ta pohvala ujedno sadrži diskretnu parafrazu povijesnih zbivanja ocrtanih u prvom govoru, ovaj put *sub specie Fregepanum*. U dosad nepoznatu dijelu teksta govornik iznosi kratak zemljopisni prikaz hrvatskih zemalja i opisuje stanje u svojoj biskupiji: velikaši su osiromašeni, mnogi su im posjedi oteti, stanovništvo je velikim dijelom odvedeno u roblje. Kršćanski vladari ne vjeruju vapajima svojih susjeda, zavaravaju se da je opasnost daleko i ne prestaju međusobno ratovati u Italiji. Sa žaljenjem Kožičić podsjeća na davna vremena križarskih ratova kada su francuski velikaši krenuli da oslobode Jeruzalem iz ruku nevjernika. Zaključujući kako danas očito nema smisla ufati se u pomoć prijetvornih svjetovnih vladara, govornik se obraća izravno crkvenom poglavaru, papi Leonu X, i to ne molbom, nego zahtjevom, štoviše, oštrim upozorenjem: „Ti si pastir ovaca, Tebe je Bog postavio iznad kraljevstava i vladara, i iz Tvojih ruku tražit će se račun za krv ubogih kršćana!” (10)⁶ Ne dobiju li uskoro pomoć (nastavlja Kožičić u već otprije poznatom dijelu govora), preostali će krajevi Dalmacije i Hrvatske potpasti pod muhamedanski jaram. Sve što govornik u ime branitelja traži samo su mrvice u usporedbi sa zlatom i srebrom koje se u Rimu troši na raskošne građevine; samo mali dio toga blaga spasio bi mnoge hramove od oskvrnuća, mnoge kršćane od sramote, ropstva i smrti. Stoga govornik poziva Svetog Oca da osobno pokrene križarski pohod: na njegov poziv nijedan se vladar neće smjeti oglušiti, stvorit će se moćna vojska te će neprijatelj biti poražen: „I pobjeći će zmija pred lavom koji će je ričući progoniti!” (14) Ako i ovaj posljednji vapaj ne donese pomoć, najavljuje Kožičić, kršćani će biti primorani da sklope savez s Osmanlijama, postat će njihovi podanici, pa će, štoviše, s njihovom

sit substiturum) vidi se malen ostatak istrgnutoga lista pri vrhu stranice. Za ove podatke srdačno zahvaljujem g. Ivanu Kapecu iz NSK u Zagrebu. Za položaj rebara kao indicaciju formata usp. Agati 2003: 104-105.

⁵ Primjerak koji sam pribavio potječe iz mletačke Marciane i ima signaturu Misc. 0018. 016. Zanimljivo je da su Sladović, Rački i Kolendić imali u rukama cjelovit tekst *Opustošene Hrvatske*: prva dvojica donose – Sladović u izvorniku, Rački u prijevodu – dio teksta koji je u međuvremenu nestao (drugi dio paragrafa 5. u našem izdanju; usp. Sladović 1856: 65; Rački 1861: 25); Kolendić pak navodi da je govor tiskan na šest listova (usp. Kolendić 1935: 98).

⁶ Kurzivni brojevi u zagradama označuju paragrafe u priloženom izdanju teksta.

vojskom pljačkati druge kršćane. Posve nedvosmisleno govornik još jednom upozorava papu da će on osobno biti odgovoran za takav ishod: „Tko bude tomu krivac, neka položi račun pred Bogom svemogućim.” (16)

4. Povijesni kontekst Kožičićevih govora

Za bolje razumijevanje *Opustošene Hrvatske* nužno je poznavati kontekst u kojem su oba Kožičićeva govora nastala. Pritom nije dovoljno uzeti u obzir samo domaći povijesni okoliš, u kojem dominira protuosmanlijska obrana i koji se u literaturi dosad češće prikazivao,⁷ nego treba u razmatranje uključiti i međunarodna zbivanja, osobito crkvena i konciliska, koja su u dosadašnjim proučavanjima uglavnom ostajala u drugom planu.⁸

Proklamirani ciljevi Petoga lateranskoga koncila bili su ponovna uspostava crkvenog jedinstva, obnova Crkve i križarski pohod protiv Osmanlija.⁹ No glavni cilj Julija II, pape koji je 3. svibnja 1512. otvorio koncil, bio je spriječiti rad Sabora u Pisi što su ga nešto prije, u studenom 1511, sazvali papini neprijatelji, francuski kralj Luj XII. i car Svetoga Rimskog Carstva Maksimilijan I, da bi rimskoga crkvenog poglavara svrgnuli s vlasti.¹⁰ Pizanski sabor bio je kulminacija koncilijarizma, tj. nastojanja da se papinski primat podredi auktoritetu koncila i biskupskoga kolegija, u čemu su se osobito isticali francuski prelati i vladari. Iako su priznavali vjersko jedinstvo s Rimom, oni su ipak nastojali izboriti što veću autonomiju francuske nacionalne Crkve. Postavke tog pokreta za autonomiju, zvanoga galikanizam, pravno su utvrđene u tzv. Pragmatičnoj sankciji, donesenoj u Bourgesu 1438. Po njezinim odredbama francuske biskupe biraju dijecezanski kaptoli unutar Francuske (a papa ima ovlast potvrditi ih); papino pravo da oporezuje francuske crkve strogo je ograničeno, a sudbene ovlasti Svete Stolice u Francuskoj bitno su smanjene. Ta se posebna prava nazivaju galikanske slobodine.¹¹

Ipak, pokušaj razvlaštenja pape u Pisi nije uspio; Francuzi su naposljetku napustili raskolnički Pizanski sabor i pridružili se Lateranskom koncilu. U međuvremenu Julije II. je umro, a na papinskoj stolici naslijedio ga je Leon X. Kad je 1515. umro francuski kralj Luj XII, njegov nasljednik Franjo I. odlučio je poći drugačijim putem. Osobno se sastao s Leonom X. u Bologni te je 18. kolovoza 1516. s njime sklopio konkordat. Prema

⁷ Usp. npr. Rački 1861; Antoljak 1991: 14-15; Raukar 1997: 407, 488-489.

⁸ Rijetka je iznimka Kurelac 1991: 120-122.

⁹ Uspostava jedinstva smjerala je ponajvećma protiv galikanskih nastojanja, a za pojačanje središnjeg auktoriteta pape te protiv ostataka valdenskog i husitskog naučavanja u nekim dijelovima Europe, ali odnosila se i na uspostavu mira među kršćanskim vladarima, osobito na italskom tlu. Reforma Crkve trebala je smanjiti brojne zloporabe i manjkavosti: podmitljivost visokih prelata, pa i samih crkvenih poglavara, rastrošnost kardinala, izbijanje biskupa iz vlastitih sjedišta, neobrazovanost dijecezanskog svećenstva, sebičnu izuzetost od kanonskih procedura. Jedinstvo i reforma, pak, trebali su omogućiti da se počne ostvarivati treći cilj: križarska vojna protiv Osmanlija. Usp. Minnich 1969: 223-236; O'Malley 1999.

¹⁰ Usp. Jedin III/II: 1993: 623-631; Minnich 1999. Za širi povijesni kontekst zbivanja u razdoblju od 1511. do kraja 1516. usp. Setton III: 1984: 102-171 (os. 147-148, gdje se spominje Kožičićev govor iz 1513).

¹¹ Usp. Parsons 1999; „Pragmatic sanction”, u: *The Catholic Encyclopedia* (mrežno izdanje).

tom sporazumu, koji je službeno prihvaćen na 11. zasjedanju koncila, 19. prosinca 1516, Franjo je priznao papin primat u odnosu na koncil, dok je zauzvrat sam francuski kralj (a ne više kaptoli) dobio pravo osobno imenovati biskupe i druge prelate u Francuskoj (s time da taj izbor papa formalno potvrđuje). Slični su kompromisi postignuti i glede papinske jurisdikcije i poreza. Takve promjene nisu, dakako, bile po volji francuskim velikašima i crkvenim velikodostojnicima.¹²

Zanimljivo je iz te perspektive usporediti sadržaj dvaju Kožičićevih nastupa. Jedinstvo i obnova Crkve te križarski pohod za njega nisu samo načelna pitanja, pa ni politička i geostrategijska pragma, nego nužni preduvjeti golog opstanka. Stoga modruški biskup u oba govora pokušava povezati proklamirane koncilске ciljeve s nastojanjem da spasi svoj zavičaj.¹³ Ipak, uočljiva je određena promjena u perspektivi, težištu i strukturi.

U vezi s prvim govorom valja reći da je Kožičić u Rimu, očito, uživao određen ugled: znamo da se već u lipnju 1510. spominje u diplomatskoj ulozi na dvoru hrvatsko-ugarskoga kralja Vladislava II. Jagelovića, kojega je papa Julije II. nastojao privoljeti na mir s Venecijom i rat s Turcima, dok je u listopadu iste godine, prema zadarskom notar Ivanu Filipu Rajmundu, boravio u Rimskoj kuriji;¹⁴ zacijelo nije nevažno ni to što je baš Kožičiću kardinal Marco Vigerio povjerio da uredi njegovu osobnu knjižnicu i da napiše predgovor njegovoj knjižici *Controversia de excellentia instrumentorum Dominicae passionis* (Rim, 1512).¹⁵ Napokon, novoizabrani papa Leon X, kad je preuzeo vođenje koncila, odredio ga je kao prvoga govornika,¹⁶ a koncilski su ga oci izabrali za člana koncilskoga povjerenstva za crkvenu reformu (*Deputatio pro generali reformatione curiae et officialium*).¹⁷

U prvom govoru, onom iz 1513, Kožičićevo je izlaganje preglednije i više vezano za koncilске teme. Prvi dio govora sadrži sustavan povijesni pregled crkvene povijesti, koncilskih raskola i drugih nevolja u kojima se Crkva našla zato što nije slijedila „pouke evanđeoskoga zakona”; a istodobno je zbog toga došlo do gubitka kršćanskih zemalja. Ipak, kršćanska je zajednica s mukom spašena zahvaljujući trudu kako svjetovnih vladara, tako i nekih crkvenih poglavara, nadasve Martina V. i Eugena IV. Modruški se biskup u svojem izlaganju pokazuje kao protivnik koncilijarizma, ali papinsku vrhovnu

¹² Usp. literaturu navedenu ovdje u prethodnim dvjema bilješkama. Za konkordat usp. napose Thomson 1999; „Concordat”, u: *Catholic Encyclopedia* (mrežno izdanje).

¹³ Odličnu analizu prvoga Kožičićeva govora s obzirom na koncilске teme dao je Minnich 1969: 185-189, 230-234. U domaćoj literaturi najpotpuniji raščlambu prvoga govora (kao i drugoga, u mjeri u kojoj mu je bio dostupan) dao je Glavičić 1991.

¹⁴ Usp. Antoljak 1991: 13-14.

¹⁵ Usp. Lučin 2002.

¹⁶ Minnich ovako objašnjava taj izbor: „On April 27, 1513, the new pope, Leo X, reconvened The Fifth Lateran, having announced his intention of carrying out the ends proposed for it by Julius. Since two of the four ends concerned reformation and an expedition against the Moslems, it is not surprising that Leo chose for speaker at the sixth session a bishop from a reformed diocese under siege by the Turks, Simon Kožičić Begnius, Bishop of Modrus in Dalmatia.” (Minnich 1969: 185).

¹⁷ Usp. Hardouin 1714: col. 1681; Farlati 1769: 110-111; Minnich 1969: 186.

vlast ne podržava onako bezuvjetno kao neki drugi govornici na koncilu.¹⁸ Govornik zatim prelazi na suvremena zbivanja: najprije opisuje stradanja u svojem zavičaju, a zatim oštro prekorava bezdušnost i lakoumnost crkvenih i svjetovnih vladara te podsjeća na ratove u Italiji, koja je „tvrđava svih ratova koji sada bjesne”.¹⁹ Drugi dio prvoga govora posvećen je koncilskim temama: jedinstvu Crkve, njezinoj obnovi, svetom ratu protiv Turaka. Za Kožičića obnova mora krenuti od glave prema udovima²⁰ pa on veliku nadu polaže u novoga papu Leona X, koji se treba pokazati ostvariteljem tih triju ključnih ciljeva. On ga pozdravlja kao spasitelja²¹ i poziva ga da pokrene vojnu protiv Turaka. Koncilske oce svjetuje da najprije uklone unutarnje nesloge, a tek zatim da se bore protiv raskola. Kada u Crkvi nastane unutarnje jedinstvo, obnova i mir, već i to će ohrabriti one koji se bore da zaustave tursko nadiranje.

U govoru iz 1516, koji je gotovo dvostruko kraći od prvoga, povijesni se ekskursi učestalo izmjenjuju s prikazima gotovo beznadna stanja u Hrvatskoj, ponovljeno se umeću prijekori, a poglavita, zapravo jedina svrha govornikova jest potaknuti križarski pohod. Osim toga, u govoru *Opustošena Hrvatska* Kožičić se češće obraća izravno papi Leonu X, kojega sada vrlo oštro opominje na njegovu dužnost i odgovornost pred Bogom. Valja upozoriti i na promjenu govornikova odnosa prema Francuzima: u travnju 1513. Kožičić spominje francuske kardinale u negativnu kontekstu, kao poticatelje raskola²² (prvi govor održan je dok još traje Pizanski sabor: francuski su predstavnici u Pisi, a ne u Lateranu). U studenom 1516 – nepuna četiri mjeseca nakon što je sklopljen bolonjski konkordat – govornik ističe svijetli primjer „najkršćanskijih francuskih kraljeva, vojvoda, markiza i knezova” (9) koji su bili povelili križarsku vojnu potaknuti jedino žarom vjere i nadom u buduće blaženstvo.

Svoj prvi govor, kako je rečeno, modruški je biskup održao kao prvi govornik u nastavku koncila, nakon zastoja koji je nastao između smrti Julija II. i izbora Leona X. No zapaziti je da je i drugi govor održan u važnom trenutku: nedugo nakon sklapanja bolonjskoga konkordata i malo prije njegova službenog prihvaćanja na koncilu. Kronološka skica koncilskog okoliša u kojem je Kožičić održao svoje govore izgleda ovako:²³

- 11. ožujka 1513: Leon X. je proglašen za papu,
- 11. travnja 1513 (na blagdan sv. Leona): u Rimu svečana povorka u čast novoizabranoga pape Leona X,

¹⁸ Za ove zaključke usp. Minnich 1969: 187.

¹⁹ Kožičić Benja 1991: 235.

²⁰ Usp. Minnich 1969: 187.

²¹ Usp. Kožičić Benja 1991: 217/236.

²² Usp. Kožičić Benja 1991: 213/228.

²³ Dakako, ova je skica vrlo okvirna jer nije svrha ovoga rada ulaziti u povijesne pojedinosti i objašnjenja. Za nešto podrobniji prikaz političkih i vojnih događaja u doba koncila usp. npr. Pivčević 1989; Škunca 2001: 60-61, a za detaljan pregled usp. Setton III: 1984: 102-171; za širi kontekst usp. Raukar 1997: 83-127; 476-495. Vrlo koristan opći pregled stanja Hrvatskoga Kraljevstva u drugoj polovici 15. i prvoj četvrtini 16. st., s najnovijom literaturom, nalazi se u Jurković 2010.

- 27. travnja 1513: šesto zasjedanje koncila (prvo pod predsjedanjem novoga pape); Kožičić održao prvi govor,
- 19. prosinca 1513: osmo zasjedanje koncila, prvi put su prisutni francuski predstavnici (koji su napustili raskolnički Sabor u Pisi),
- 18. kolovoza 1516: Leon X. i Franjo I. u Bologni sklopili konkordat,
- 5. studenoga 1516: Kožičić održao drugi govor (ne u sklopu zasjedanja Lateranskoga koncila, nego pred papom Leonom X. i kardinalima),
- 19. prosinca 1516: jedanaesto zasjedanje Lateranskoga koncila, službeno se prihvaća bolonjski konkordat.

Nepoznatima ostaju okolnosti u kojima je održan drugi govor. Već je odavno zapaženo da to nije moglo biti na koncilskom zasjedanju²⁴ jer je deseto održano 4. svibnja 1515, a jedanaesto, ujedno pretposljednje, 19. prosinca 1516.²⁵ Na početku Kožičić kaže kako nije smio „odbiti obvezu ovog izaslanstva”, no ne znamo otkud je ta obveza došla. Možemo samo nagađati da je to od njega zatražio hrvatski ban Petar Berislavić, koji je možda polagao nade u ugled i rječitost modruškoga biskupa, nakon što u misiji traženja pomoći za obranu protiv Turaka u ožujku ili travnju te godine nije uspio Berislavićev vikar i skradinski biskup Toma Niger (papa je molbi tada više udovoljio prenoseći poziv europskim vladarima, a manje konkretnom pomoći).²⁶ O teškom stanju u kojem se nalazila hrvatska obrana, pogotovo nakon smrti hrvatsko-ugarskoga kralja Vladislava II (13. ožujka 1516) mnogo se može doznati iz pisama Petra Berislavića i Leona X. napisanih od ožujka do lipnja 1516.²⁷

5. Recepcija *Opustošene Hrvatske* u Francuskoj

Govor *Opustošena Hrvatska* objavljen je ne samo u Rimu (vidi *Sliku 1*) nego i u Parizu, kod Jeana Petita (vidi *Sliku 2*).²⁸ Pariški otisak ima osam stranica u formatu četvrtine; tekst je identičan onom u rimskom izdanju.²⁹ Podatak o tiskaru nedvojbeno je posvjedočen Petitovim tipografskim znakom na naslovnici, ali kao ni rimsko, ni pariško

²⁴ Usp. Ferrari-Cupilli 1859: 79; Rački 1861: 25; Kolendić 1935: 98.

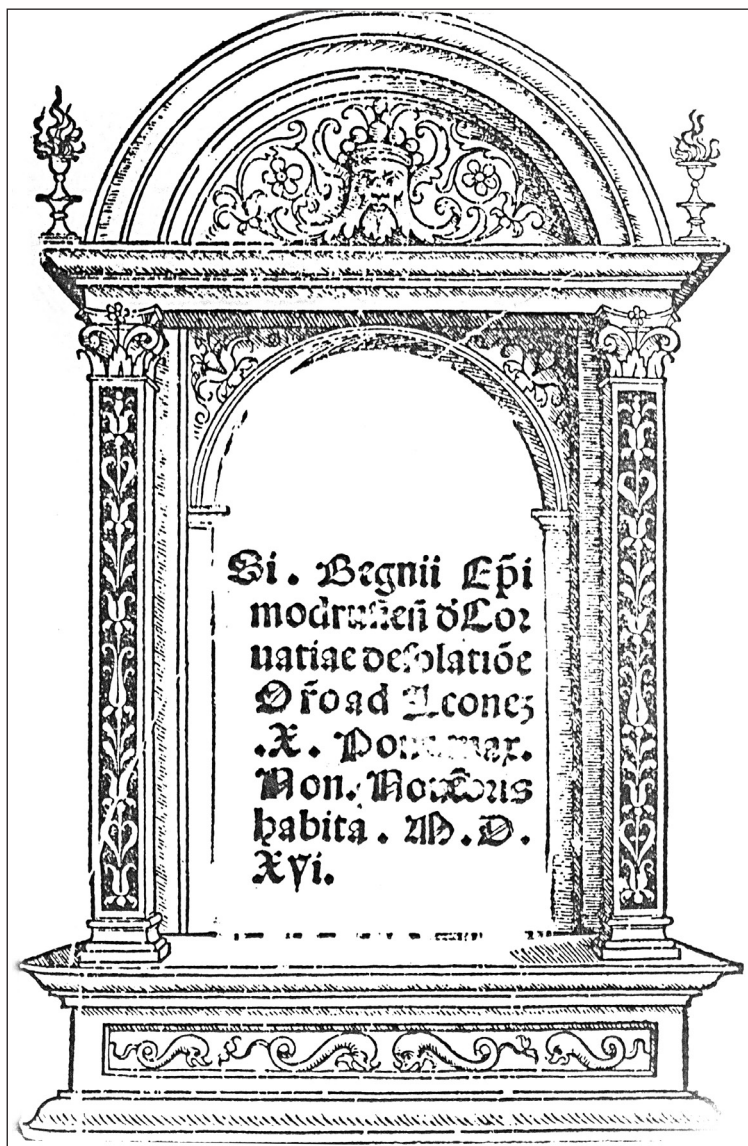
²⁵ Usp. Minnich 1969: 198, 202 (gdje pogrešno piše 12. umjesto 19. prosinca). Koncil je završio dvanaestim zasjedanjem, 16. ožujka 1517 (usp. Minnich 1969: 205).

²⁶ O Nigerovu nastupu, u kojem se – kao i u Kožičićevu govoru – odražava očaj pred beznadnom situacijom u kojoj se našla njihova domovina, dojmljivo svjedoči vijest iz pisma što ga je 15. svibnja 1516. Leon X. uputio kralju Franji I: Toma se pred papom i kardinalima plaćuci bacio na koljena te ih usrdno molio i preklinjao da nešto poduzmu za spas hrvatskoga kraljevstva i gradova Jajca, Knina, Klisa i Skradina (usp. Pivčević 1989: 1181, 1185-1186, gdje je dan prijevod pisma); Setton III: 1984: 163.

²⁷ Za prikaz stanja usp. Mesić 1868: 1-17 (pretiskano u Mesić 1996: 125-188 [125-141]); tu se daju i izvadci iz spomenute korespondencije u prijevodu na hrvatski.

²⁸ Za postojanje pariškog otiska znalo se zahvaljujući Kukuljeviću (1869: XXIX) i Juriću (1968: 299 [br. 1746]). Kukuljević kao godinu izdanja navodi 1516, Jurić ne donosi godinu.

²⁹ Pritom ne uzimam u obzir sitne razlike u pravopisu, interpunkciji i pokratama te nekoliko ispravljenih starih, a unesenih novih tiskarskih pogrešaka.

Slika 1.

Šimun Kožičić Benja, *Opustošena Hrvatska*, naslovnica rimskog izdanja (s. a. [1516])

¶ Si. Begni j Episcopi Modrusieñ. de Coruatia
desolatione Oratio ad Leonem. X. Pont. Max.
Non. Nouembris habita. M. D. XVI.

Slika 2.

Šimun Kožičić Benja, *Opustošena Hrvatska*, naslovnica pariškog izdanja
(s. a. [nedugo nakon rimskog izdanja])

izdanje ne nosi oznaku godine. Budući da je tiskar i nakladnik Jean Petit djelovao u Parizu u razdoblju od 1492. do oko 1530,³⁰ nije lako kazati kada je objavio Kožičićev govor. Čini se ipak da se pariško izdanje pojavilo ubrzo nakon rimskoga. U prilog tom zaključku govori u nas dosad nepoznat podatak da je već 1518, također u Parizu, *Opustošena Hrvatska* objavljena u prijevodu na francuski. Taj prijevod ne pojavljuje se, doduše, samostalno, nego u zborniku dokumenata koji se tiču galikanskih slobodina, tj. borbe francuskih staleža za ovlasti usuprot papi i samom kralju. Ponešto skraćen naslov toga sveska (vidi *Sliku 3*), kojemu je tiskar Pierre Vidoue, a prodavao ga je knjižar Galliot du Pré, glasi ovako:

Cest lordre tenu et garde en la notable et quasi diuine assemblee des troys estatz representans tout le royaulme de france, conuoquez en la ville de Tours par le feu roy charles viii. contenant la treseloquente et fructueuse propositio(n) faicte en ladicte assemblee present le roy et son co(n)seil par feu maistre Iehan de Rely [...]. Les remonstrances faictes par la court au roy loys xi. de ce nom touchant la pragmaticque sanxion. Epistre exortatiue a nostre saint pere le pape leon x. de ce non pour la recourance de la terre sainte. A Paris: pour Galliot du Pré, [1518]³¹

Knjiga sadrži zaključke skupštine triju staleža održane u Toursu 1484, zatim pritužbe kralju Luju XI. zbog toga što je 1461. ukinuo Pragmatičnu sankciju te napokon (na ff. 85r – 92r) Kožičićev govor (vidi *Sliku 4*). Na naslovnici govor je najavljen ovako: *Epistre exortatiue a nostre saint pere le pape leon x. de ce non pour la recourance de la terre sainte (Pobudna poslanica našem Svetom Ocu papi Leonu X. za ponovno zadobivanje Svete Zemlje)*. U uvodnoj bilješci prije prijevoda (na f. 84v) kao auktor se navodi „reuerend pere en dieu leuesque de modrusie, ambassadeur deuers sa saintete pour le pais de coruacia” („časni otac u Gospodinu, biskup modruški, izaslanik pred Njegovom Svetosti u ime zemlje Hrvatske”). Kožičićevo ime nije nigdje zabilježeno, kao ni ime prevoditelja na francuski. Ipak, ovomu je bilo posve jasno otkud govornik dolazi i u čije ime govori: riječi izvornika: *pauperes illi nostri* („oni naši siromašni zemljaci”, u izvorniku u paragrafu 16) na francuskom glase: „noz poures gentz de coruatie” (f. 92r).

Tako rana pojava pariškog izdanja i prijevoda nedvojbeno govori da je *Opustošena Hrvatska* pobudila pozornost u Francuskoj. Koji su tomu uzroci? S obzirom na sadržaj govora i na tekstove u spomenutom zborniku, moguće je iznijeti neke pretpostavke. Oštri prijekori što ih Kožičić kao katolički prelat upućuje Svetom Ocu, a time i Rimskoj kuriji, vjerojatno su odgovarali protupapinskom raspoloženju koje u Francuskoj jača nakon bolonjskoga konkordata. To je doba kada se francuski parlament i Sveučilište u Parizu ponovno pozivaju na prigovore kojima su uspjeli navesti Luja XI. da uspostavi Pragmatičnu sankciju, koju je bio ukinuo 1461; staleži zamjeraju kralju Franji I. što je

³⁰ Usp. Renouard 1898: 291-293.

³¹ Godina izdanja utvrđena je na temelju privilegija, koji je datiran 1518; usp. *CCfr – Catalogue collectif de France* (mrežni izvor). O Galliotu du Préu usp. Renouard 1898: 113-114. O suradnji tiskara Pierrea Vidouea, knjižara i nakladnika Galliota du Préa i – što je za naš slučaj dodatno zanimljivo – tiskara i nakladnika Jeana Petita usp. Tilley 1908.

Cest lordre tenu et garde
en la notable & quasi diuine assemblee des trois estatz re-
presentans tout le royaume de france / conuoquez en la
ville de Tours par le feu roy charles. Viii. contenant la
treseloquente & fructueuse proposition faicte en ladicte as-
semblee present le roy & son conseil par feu maistre Jehan
de Bely docteur en theologie / & chanoine de paris / esleu
pour ce faire par lesdictz trois estatz / le tout pour refor-
mer repriuer & abolir infiniz abus / & le desordre qui de
iour en iour se commetoient en ledict royaume / tant en
lestat seculier que ecclesiastique. Et de la bone & louable
police sur ce ordonnee & establee par ledict seigneur.

Les remonstrances faictes par la court au roy loys
xi. de ce nom touchant la pragmatique sanction.

Lepistre exportatie a nostre saint pere le pape leon. p.
de ce nom pour la recouurance de la terre sainte.

1518. s. *J. B. Galliot du Pre.*

Ces se vendent a paris sur le pont nostre dame a lensei-
gne de la gallee / & au second pillier en la grand salle du
pallais pour Galliot du Pre.

Avec priuilliege.

Slika 3.

Naslovnica zbornika koji sadrži francuski prijevod *Opustošene Hrvatske* (Pariz, 1518)

le pape leon .p. de ce non Fueillet. lxxxv.

Oraison epoutatiue a nostre saint pere le pape leon
dixiesme.

Je pense que vous eussies oubli
ce que par asses longue & piteuse orai
son me souvient vous auoir predict
Maintenât ie poursuyuroye par vng
fleuve de larmes la desolatiō de cor
uacie depuis suruenuee/ touteffoys
pource que ceste iournee sera foy tes
moignage et verification de ma dicte premiere oraison Il
ma semble que ne debuoye refuser la charge de ceste pie
sente ambassade de u aussi que par cy deuant estoye venu
a toy tressaint pere dont tu me oys trespagninement.

Dieu tout puissant Cest la cause et ton fait pro
pre que ie propose. Requetant et treshumblement
Implo rant ta misericorde quil te plaise me don
ner grace de les bien dire / et a leon nostre saint pere en
semble present cōsistoir de tendre noz calamites et des
solations pour sur icelles incontiner aduiser et pouruoir
promptement.

Si nous Regardons lantiquite de la trefnoble maisō
de fraie pans & voulons Discourir leurs haultz faictz &
prouesses soit en temps de paiz ou de guerre tousiours
elle a este de trefclaire et haulte rendmee de laquelle cō
dung champ fructueulx et fertille sont yssus maintes
gentz dignes louables et moult vertueulx la noblesse et
vertu de ceulx qui sont demoures & leur maison pourra
estre asses notoire a ceulx qui se delecteront de senquerir
m i.

Slika 4.

papi popustio, a istodobno je sebi prisvojio pravo imenovanja francuskih prelata.³² Napokon, ne treba zanemariti ni Kožičićevu pohvalu francuskih knezova, pokretača križarske vojne, koja je, smijemo pretpostaviti, ugodno odjekivala u duhu francuskih čitatelja.

Nastojanje za obranom slobodina i za ograničavanjem vladarske samovlasti bit će i nadalje trajno obilježje u odnosima francuskih staleža s vlastitim kraljevima i s rimskim papama. Stoga nije neobično da se istodobno sa sljedećim skupštinama općih staleža (Orléans, 1560; Pontoise 1561) pojavila knjiga slična zborniku iz 1518: uz pritužbe Luju XI. i zaključke iz Toursa (te još neke druge dokumente), ona ponovno sadrži francuski prijevod Kožičićeva govora (na ff. 20v – 28r). Tiskana je u Parizu 1560. i 1561. pod naslovom:

Les remonstrances faites au Roy Loys unzieme, sur les priuileges de l'Eglise Gallicane, & les plainctifs & doleances du peuple. Plus l'Institution & ordonnance des Cheualiers de l'ordre des Treschrestiens Roys de France. Auec la forme et ordre de l'assemblée des trois estatz tenuz en la ville de Tours, soubz le regne de Charles huitieme, & ce qui y fut remonstré decidé & ordonné. A Paris: pour Vincent Sertenas, 1560; 1561.³³

Naslovnice, sadržaj i slog tih dvaju izdanja potpuno su identični; razlikuju se samo godine (vidi *Slike* 5 i 6).

Francuski prijevod *Opustošene Hrvatske* objavljen je, dakle, tri puta u 16. stoljeću;³⁴ vrijedna je pozornosti činjenica da se prvo izdanje prijevoda pojavilo samo dvije godine nakon rimskoga prvotiska.

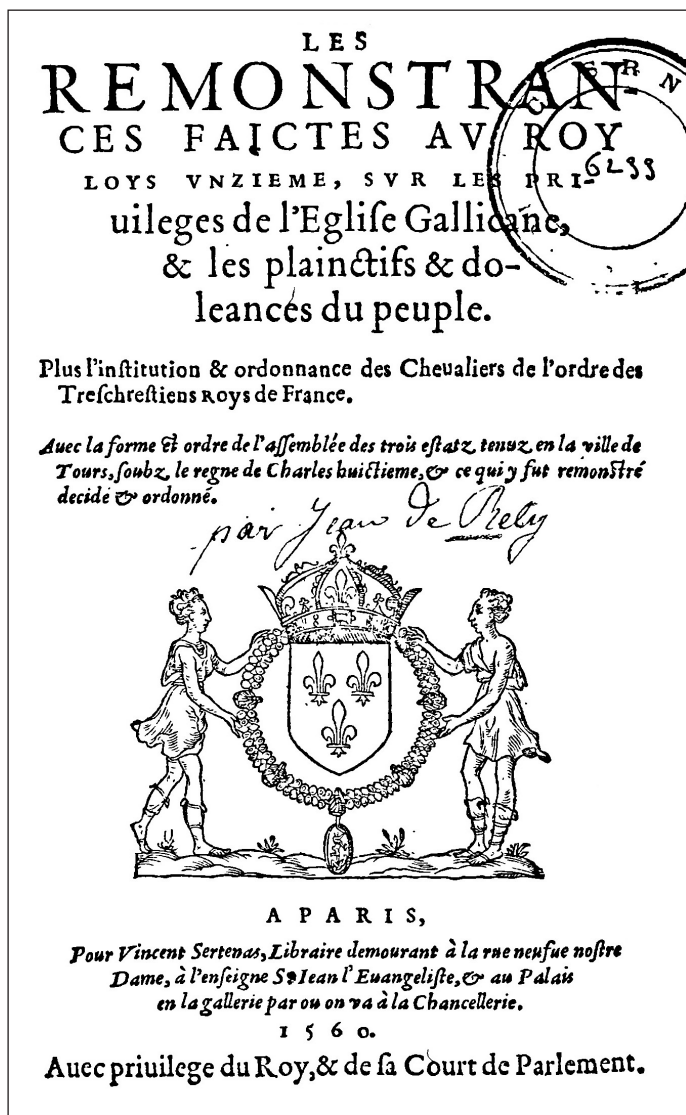
6. Zaključak

Pronalazak cjelovita teksta Kožičićeva govora *De Coruatiae desolatione* (1516) važan je ne samo zbog toga što uvećava latinski opus modruškoga biskupa za nekoliko dragocjenih stranica, nego i zato što omogućuje usporedbu dvaju njegovih nastupa pred papom Leonom X. Iako im je glavno zajedničko obilježje gotovo očajničko govornikovo nastojanje da dobije pomoć za svoju biskupiju ugroženu osmanlijskim napadima, te iako su u sadržaju i argumentaciji uvelike slični, među dvama govorima postoje i značajne razlike. Dok je 1513. Kožičićevo izlaganje bilo dosta opširno i pregledno, govor iz 1516. gotovo je upola kraći i ima znatno nemirniju strukturu. U prvom govoru, uz apel za pomoć, bilo je mjesta i za razmatranje koncilskih tema kao što su jedinstvo i

³² Usp. literaturu navedenu ovdje u bilj. 11 te članak „États généraux” u: *Larousse – Encyclopédie* (mrežno izdanje).

³³ Oba su izdanja dostupna na mreži. Usp. *Les remonstrances 1560; Les remonstrances 1561.*

³⁴ Zaključci Sabora u Toursu objavljeni su i 1558, no u tom izdanju Kožičićeva govora nema; usp. *L'ordre tenu et garde en l'assemblée des Trois Estats, representans tout le Royaume de France, conuoques en la ville de Tours par le feu Roy Charles huitiesme, pour reformer infinis abus qui se commettoyent de iour en iour en cedit Royaume, & de la bonne police sur ce ordonnée par ledict seigneur.* A Paris: pour Galliot Du Pré, 1558 (izdanje je dostupno na mreži; usp. *L'ordre tenu et garde 1958*). CCfr navodi i izdanje iz 1614 (pod naslovom *Ordre des États tenus à Tours [...]*), ali ono mi nije bilo dostupno.

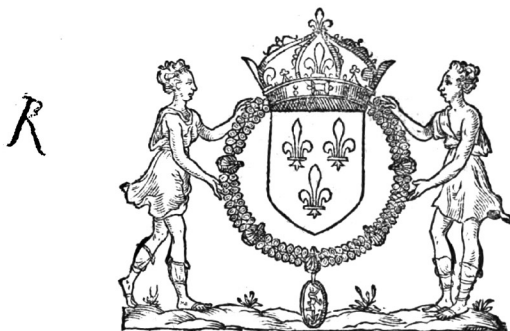
Slika 5.

Naslovnica zbornika koji sadrži francuski prijevod *Opustošene Hrvatske* (Pariz, 1560)

LES
REMONSTRAN-
CES FAICTES AV ROY
LOYS VNZIEME, SVR LES PRI-
uileges de l'Eglise Gallicane,
& les plainctifs & do-
leances dú peuple.

Plus l'institution & ordonnance des Chevaliers de l'ordre des
Treschrestiens ROYS de France.

*Avec la forme Et ordre de l'assemblée des trois estatz, tenuz en la ville de
Tours, soubz le regne de Charles huiſieme, & ce qui y fut remonſtré
decidé & ordonné.*

A P A R I S,

*Pour Vincent Serenas, Libraire demourant à la rue neufue nostre
Dame, à l'enſeigne S. Iean l'Euangeliſte, & au Palais
en la gallerie par ou on va à la Chancellerie.*

1 5 6 1.

Avec priuilege du Roy, & de ſa Court de Parlement.

Slika 6.

Naslovnica zbornika koji sadrži francuski prijevod *Opustošene Hrvatske* (Pariz, 1561)

obnova Crkve; drugomu je jedina svrha potaknuti Leona X. da odmah pokrene vojni pohod protiv Osmanlija. U prvom nastupu govornik je novoizabranoga papu pozdravio s pohvalom i nadom; tri godine kasnije obraća mu se oštrim opomenama, gotovo prijeljama.

Te formalne i sadržajne razlike jasan su pokazatelj dramatična pogoršanja prilika u Kožičičevu zavičaju, ali on u svojoj argumentaciji očito vodi računa i o promjenama na širem političkom i crkvenom planu. To se napose primjećuje u njegovu odnosu prema Francuzima: dok u travnju 1513. spominje francuske kardinale u negativnu kontekstu, kao krivce za crkveni raskol, u studenom 1516 (tj. nakon što su Leon X. i Franjo I. sklopili konkordat) svoje slušatelje podsjeća na sjajan primjer francuskih velikaša koji su nekoć predvodili križarske pohode.

Oštri prijekori upućeni papi, kao i isticanje zasluga francuskih vitezova, razlozi su kojima se može objasniti znatan – a u nas dosad nepoznat – odjek govora *De Coruatiae desolatione* u Francuskoj. Zacijelo nije slučajno što je drugo izdanje govora tiskano baš u Parizu, u ozračju narasloga protupapinskog raspoloženja nakon bolonjskoga konkordata. Da je Kožičičev govor bio percipiran kao važan argument u borbi za autonomiju francuske Crkve, pokazuje i to što je već 1518. preveden na francuski i objavljen u zbirci pamfleta za obranu galikanskih slobodina; taj prijevod pretiskan je u sličnim zbornicima 1560. i 1561. godine.

Četiri pariška izdanja *Opustošene Hrvatske* ukazuju na dosad neslućenu ulogu koju je Kožičičev govor imao u političkoj i religijskoj povijesti šesnaestostoljetne Francuske; no izdanje iz 1518. za nas je napose važno kao vrlo rani, možda i prvi, prijevod djela kojega hrvatskoga književnika na francuski jezik.

*

Završiti mi je ovaj rad jednom zahvalom: podatak o francuskom izdanju iz 1518. dugujem pokojnomu dr. Leu Košuti, uglednu poznavatelju stranih i domaćih arhiva, zaslužnu proučavatelju hrvatske knjižne i književne baštine, istaknutu bibliotekaru Nacionalne knjižnice u Parizu; on mi ga je pismeno priopćio nedugo prije svoje smrti (umro je 25. prosinca 2001). S poštovanjem ističem njegovu zaslugu i izričem mu najdublju zahvalnost. Ovaj rad posvećujem njegovoj svijetloj uspomeni.

Literatura

„Concordat”, u: *The Catholic Encyclopedia*. URL: <http://www.newadvent.org/cathen/04196a.htm> (2012-04-15).

„États généraux”, u: *Larousse – Encyclopédie*. URL: http://www.larousse.fr/encycopedie/nom-commun-autre/états_généraux/49635 (2012-04-15).

„Pragmatic sanction”, u: *The Catholic Encyclopedia*. URL: <http://www.newadvent.org/cathen/12333a.htm> (2012-04-15).

- Agati, Maria Luisa, *Il libro manoscritto: Introduzione alla codicologia*, L'Erma di Bretschneider, Roma, 2003.
- Antoljak, Stjepan, „Šimun Kožičić Begna i njegovo doba”, u: *Zbornik radova o Šimunu Kožičiću Benji* (ur. Nikica Kolumbić, Milan Moguš i Anica Nazor), JAZU, Zagreb, 1991, str. 11-25.
- Biblia sacra iuxta vulgatam versionem*, rec. Robertus Weber, Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart, 1994.
- BTL 3 – Bibliotheca Teubneriana Latina 3* (ur. Paul Tombeur), K. G. Saur, München; Brepols, Turnhout, 2004. (CD-ROM)
- CCfr – Catalogue collectif de France*, URL: <http://ccfr.bnf.fr>
- Encyclopedia of the Renaissance* (ur. Paul F. Grendler), sv. 1-6, Scribner's, New York, 1999.
- Farlati, Daniele, *Illyrici Sacri tomus quartus: Ecclesiae suffraganeae metropolis Spalatensis. Venetiis: apud Sebastianum Coleti, 1769.*
- Ferrari-Cupilli, Giuseppe, „Della vita e degli scritti di Simeone Begna zaratino, vescovo di Modrussa”, *Annuario dalmatico*, 1, 1859, str. 61-86.
- Glavičić, Branimir, „O stilskim i jezičnim odlikama latinskih govora Šimuna Kožičića Benje”, u: *Zbornik radova o Šimunu Kožičiću Benji* (ur. Nikica Kolumbić, Milan Moguš i Anica Nazor), JAZU, Zagreb, 1991, str. 81-91.
- Hardouin, Jean, *Acta conciliorum et epistolae decretales, ac constitutiones Summorum Pontificum. Tomus nonus: Ab anno MCCCCXXXVIII. ad annum MDXLIX.* Parisiis: ex typographia Regia, 1714.
- Jedin, Hubert, *Velika povijest crkve, sv. III / II. Srednjovjekovna crkva: Od crkvenog zrelog srednjeg vijeka do predvečerja reformacije*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1993.
- Jurić, Šime, *Iugoslaviae scriptores Latini recentioris aetatis. Pars 1: Opera scriptorum Latinorum natione Croatarum usque ad annum MDCCCLVII typis edita. Tomus I: Index alphabeticus. Fasciculus 2: Litterae F-Pa*, Zagrabiae, 1968.
- Jurković, Ivan, „Knez Bernardin Frankapan i njegovo doba”, u: Bernardin Frankapan Modruški, *Oratio pro Croatia – Govor za Hrvatsku (1522.)*, (studiju, prijepis i prijevod priredili Ivan Jurković i Violetta Moretti), Katedra Čakavskog sabora Modruše, Modruš, 2010, str. 17-61.
- Kolendić, Petar, „Zadranin Šimun Kožičić i njegova štamparija na Rijeci”, *Magazin sjeverne Dalmacije*, br. 2, 1935, str. 95-107.
- Kožičić Benja, Šimun, „De Coruatiae desolatione” (priredio Branimir Glavičić) – „Opustošena Hrvatska” (preveo Veljko Gortan, a odlomak o Frankapanima Vedran Gligo), u: *Zbornik radova o Šimunu Kožičiću Benji* (ur. Nikica Kolumbić, Milan Moguš i Anica Nazor), JAZU, Zagreb, 1991, str. 221-223; 239-242.
- Kožičić Benja, Šimun, „Opustošena Hrvatska (Govor održan pred papom Leonom X)”, preveo Veljko Gortan, a odlomak o Frankapanima Vedran Gligo), u: *Govori protiv Turaka*, preveo i uredio Vedran Gligo, Logos, Split, 1983, str. 329-334 [na str. 605-610 otisnuta je fotografska reprodukcija zagrebačkog primjerka].

- Kožičić Benja, Šimun, „Opustošena Hrvatska” – „De Coruatiae desolatione”, [ulomci], preveo Veljko Gortan, u: *Hrvatski latinisti – Croatici auctores qui Latine scripserunt*, sv. I (prir. Veljko Gortan i Vladimir Vratović), Zora – Matica hrvatska, PSHK, knj. 2, Zagreb, 1969, str. 508-513.
- Kukuljević Sakcinski, Ivan, „Marko Marulić i njegova doba”, u: *Pjesme Marka Marulića* (skupio Ivan Kukuljević Sakcinski), JAZU, SPH, knj. I, Zagreb, 1869, str. I-LXXVII.
- Larousse – Encyclopédie*, URL: <http://www.larousse.fr/encyclopedia/>
- Les remonstrances faites au Roy Loys unzieme, sur les priuileges de l'Eglise Gallicane, & les plaintifs & doleances du peuple.* [...]. A Paris: pour Vincent Sertenas, 1560. URL: <http://www.bvh.univ-tours.fr/Consult/index.asp?numfiche=140> (2012-04-15).
- Les remonstrances faites au Roy Loys unzieme, sur les priuileges de l'Eglise Gallicane, & les plaintifs & doleances du peuple.* [...]. A Paris: pour Vincent Sertenas, 1561. URL: <http://books.google.hr/books?id=0c05AAAAcAAJ&> (2012-04-15).
- L'ordre tenu et garde en l'assemblee des Trois Estats, representans tout le Royaume de France* [...]. A Paris: pour Galliot Du Pré, 1558. URL: <http://contentdm.lib.byu.edu/cdm/compoundobject/collection/FrenchPolPa/id/2125> (2012-04-28).
- Lučin, Bratislav, „Šimun Kožičić Benja, plivač u matici”, *Mogućnosti*, 49, 2002, br. 7/9, str. 115–122.
- Mesić, Matija, „Banovanje Petra Berislavića za kralja Ljudevita II”, *Rad JAZU*, 3, 1868, str. 1-64.
- Mesić, Matija, *Hrvati na izmaku srednjega vijeka. Izabrane rasprave*, Hrvatski institut za povijest – Matica hrvatska Slavonski Brod – Povijesni arhiv Slavonski Brod, Slavonski Brod, 1996. (Pretisak izdanjâ iz 1864-1865, 1868. i 1872-1873.)
- Minnich, Nelson H., „Lateran V, Council of”, u: *Encyclopedia of the Renaissance* (ur. Paul F. Grendler), sv. 3, Scribner's, New York, 1999, str. 387-388.
- Minnich, Nelson H., „Concepts of Reform Proposed at the Fifth Lateran Council”, *Archivum Historiae Pontificiae*, 7, 1969, str. 163-251.
- O'Malley, John W., „Catholic Reformation and Counter-Reformation”, u: *Encyclopedia of the Renaissance* (ur. Paul F. Grendler), sv. 1, Scribner's, New York, 1999, str. 367-372.
- Parsons, Jotham, „Gallicanism”, u: *Encyclopedia of the Renaissance* (ur. Paul F. Grendler), sv. 3, Scribner's, New York, 1999, str. 9-12.
- Pivčević, Edo, „Pisma pape Leona X. o stanju u Hrvatskoj”, *Mogućnosti*, 36, 1989, br. 12, str. 1177-1187.
- Rački, Franjo, „Život Šimuna Kožičića Begne, biskupa modruškoga i pisca”, *Zagrebački katolički list*, 12, 1861, br. 1, str. 1–2; br. 2, str. 9–11; br. 3, str. 17–18; br. 4, str. 25–27; br. 5, str. 33–35; br. 6, str. 41–42.
- Raukar, Tomislav, *Hrvatsko srednjovjekovlje: Prostor, ljudi, ideje*, Školska knjiga, Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta, Zagreb, 1997.

- Renouard, Philippe, *Imprimeurs parisiens, libraires, fondateurs de caractères et correcteurs d'imprimerie, depuis l'introduction de l'imprimerie à Paris (1470) jusqu'à la fin du XVIe siècle*, A. Claudin, Paris, 1898.
- Setton, Kenneth M., *The Papacy and the Levant (1204-1571). Volume III. The Sixteenth Century to the Reign of Julius III*, American Philosophical Society, Philadelphia, 1984.
- Sladović, Manoilo, *Povesti biskupijah senjske i modruške ili krbavske*, Trst, 1856.
- Stanković Avramović, Marija, *Šimun Kožičić Benja*, hrvatski književnik, Adamić, Rijeka, 2002.
- Škunca, Stanko Josip, „Toma Niger Mrčić – diplomat i humanist”, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 43, 2001, str. 255-273.
- The Catholic Encyclopedia*, URL: <http://www.newadvent.org/>
- Thomson, John A. F., „Concordats”, u: *Encyclopedia of the Renaissance* (ur. Paul F. Grendler), sv. 2, Scribner's, New York, 1999, str. 64-65.
- Tilley, Arthur, „A Paris Bookseller of the Sixteenth Century – Galliot Du Pré”, *The Library*, N. S., 9 (1908), br. 33, str. 36-65; br. 34, str. 143-172.
- Tinto, Alberto, *Gli annali tipografici di Eucario e Marcello Silber (1501-1527)*, Olschki, Firenze, 1968.
- Zbornik radova o Šimunu Kožičiću Benji* (ur. Nikica Kolumbić, Milan Moguš i Anica Nazor), JAZU, Zagreb, 1991.

Prilog

ŠIMUN KOŽIČIĆ BENJA DE CORVATIAE DESOLATIONE OPUSTOŠENA HRVATSKA

O ovom izdanju i o prijevodu

Tekst Kožičićeva govora priređen je prema sljedećem izdanju: *Simonis Begnii, episcopi Modrusiensis, de Coruatiae desolatione oratio ad Leonem X, Pontificem Maximum, Nonis Nouembris habita MDXVI*. [Romae: Marcellus Silber, 1516]

Korišten je primjerak koji se čuva u Biblioteci Marciani, Venecija, sign. Misc. 0018. 016.

Pisanje velikih slova i interpunkcijskih znakova usklađeno je s današnjim uzusom, a pokrate su razriješene bez zagrada; uvedena je podjela na obrojčane paragrafe.

U bilješkama uz prijevod navodi iz *Vulgate* doneseni su prema *Biblia sacra* 1994, a oni iz rimskih pisaca prema *BTL* 3; za ovu priliku pisanje suglasničkoga malog *v* usklađeno je s pisanjem u Kožičićevu tekstu, pa se i u citatima *v* uvijek piše kao *u*.

Potrebno je objasniti zašto ovaj kratki tekst potpisuju čak tri prevoditelja. Najprije je Veljko Gortan preveo s latinskoga dva ulomka govora (Kožičić Benja 1969). Zatim je Vedran Gligo dopunio taj prijevod tako što je preveo i ostale tada poznate dijelove teksta (Kožičić Benja 1983); taj je zajednički prijevod uz manje izmjene objavljen još jednom (Kožičić Benja 1991). Pronašavši cjelovit tekst, preveo sam dosad nepoznate dijelove, a prijevod iz 1991. ponešto sam redigirao (među ostalim i zbog toga što sam na dva mjesta znatnije promijenio interpunkciju, a time i smisao izvornika).

Ovo je prvo kritički priređeno izdanje integralnoga latinskog izvornika Kožičićeva govora *De Coruatiae desolatione* i prvi njegov cjelovit prijevod na hrvatski jezik.

(B. L.)

Fontes lectionum

Gortan – *De Corvatiae desolatione <Oratio ad Leonem X Pontificem Maximum habita>* [edidit Veljko Gortan], in: *Hrvatski latinisti – Croatici auctores qui Latine scripserunt*, vol. I, digesserunt Veljko Gortan et Vladimir Vratović, Zora – Matica hrvatska, Zagreb, 1969, pp. 509, 511, 513 (cc. 1; 12 [*Ad te itaque*] – 16).

Glavičić – *Simonis Begnii, episcopi Modrusiensis, de Coruatiae desolatione oratio ad Leonem X, Pontificem Maximum, Nonis Nouembris habita MDXVI* (edidit Branimir Glavičić), in: *Zbornik radova o Šimunu Kožičiću Benji* (ur. Nikica Kolumbić, Milan Mogaš, Anica Nazor), JAZU, Zagreb, 1991, pp. 239-242 (cc. 1 – 5 [*diuersorum*]; 12 [*certo certius*] – 16).

SIMONIS BEGNII, EPISCOPI MODRVSIIENSIS,
DE CORVATIAE DESOLATIONE ORATIO
AD LEONEM X, PONTIFICEM MAXIMUM,
NONIS NOVEMBRIS HABITA MDXVI.

1. Si animis uestris excidisse crederem quod longa satis et miserabili oratione praedixisse me recolo, uberiori nunc lachrymarum torrente subsequutam Coruatiae desolationem prosequer. Verum quoniam hodierna haec dies de priori illa iudicium faciet, legationis huius munus detrectare non debui, quandoquidem et ad te ueni, Pater beatissime, qui benignissime alias me audisti³⁵, et Tuam, Deus optime maxime, causam ago, cuius misericordiam supplex imploro, ut et mihi dicendi copiam et Leoni Pontifici nostro Maximo hisque patribus calamitates nostras intelligendi et prouidendi³⁶ promptitudinem largiaris.

2. Fregepanum³⁷ familia, si generis antiquitatem inspicimus, nobilissima, si res domi militiaeque gestas percurrimus, clarissima semper extitit. Ex ea enim tanquam ex faecundissimo quodam seminario dignissimi in omni uita uiri prodire. Quorum qui domi claruerint, nemo est qui scire non possit, si perquirere libet. Ex his autem qui lustrandi studio et Romani nominis propagandi causa Italia egressi sunt, deuotissimi Sanctitatis tuae et sacrosanctae Sedis Apostolicae filii Bernardinus, Ioannes, Nicolaus et Michael descendere. Quorum res gestas et merita, quoniam uitali aura adhuc perfruuntur, silentio inuoluam. Quantae tamen maiores eorum pietatis, relligionis et auctoritatis fuerint, non ab re erit pauca commemorasse.

3. Federicus et Bartholomaeus Fregepanes Belam, Vngarorum regem, anno Domini millesimo ducentesimo quinquagesimo sexto campestri praelio a Tartaris profligatum, regno deinde expulsum et ad maritima latibula fugientem (quo tempore Veglia insula potiebantur) benignissime excaeperunt et uiginti quattuor auri atque argenti facti marcharum millibus donauerunt. Quo auxilio ille se suosque colligens, adiuuantibus maxime Fregepanum copiis, Tartarorum rabiem repressit eorumque imperatore et multis millibus una acie caesis amissum paulopost regnum recuperavit.

4. Ioannes, Bernardini proauus, Sigismundo, tunc Vngarorum regi – quo tempore triceps illud schisma uigebat – quadraginta duo ducatorum millia mutuo dedit. Qua pecunia adiutus Sigismundus innumeras fere ad rempublicam Christianam ex uoto componendam impensas fecit, perniciosissimum schisma extinxit et eam qua nunc quoque fruimini pacem uobis comparauit.

5. Nicolaum uero, huius Ioannis filium, praecipua laude et omni commendatione dignum quis iure non estimauerit? Nam cum ditissimus esset, magna in Deum et sacra loca pietate flagrauit, complura diuersorum³⁸ ordinum quae adhuc extant monasteria

³⁵ Ex audistis correxit Gortan

³⁶ et prouidendi deest in Glavičić

³⁷ Fregepanum : Frangepanum Glavičić

³⁸ Post diuersorum usque ad certo certius (c. 12) lacunam coniecit Glavičić

summa impensa extruxit, templis uero et sacerdotibus ad centum ducatorum millia elargitus est, ita ut nulla fuerit per totam Dalmatiam celebrior ecclesia cui auri aliquid uel argenti, aut preciosam uestem non legauerit. Validissimo deinde praesidio Illyricum a Turcis, dum prorex esset, tutari non destitit. Quarum rerum causa a Martino V. Pontifice Maximo per litteras Apostolicas summopere commendatus est.

6. Stephanus, eiusdem Bernardini pater, Mathiae item regi tria ducatorum milia mutuo dedit et suo etiam nomine apud Pium Pontificem Maximum, dum Mantuae ageret, legationis munus honorificentissime expleuit. A quo diuersis eum gratiarum et munerum praerogatiuis honestatum esse constat.

7. Sed ad nostros iam redeo, qui eam Illyrici partem excolunt quae Coruatia nunc appellatur habetque ab occidente et meridie Dalmatiam, a septentrione uero Colapi alluitur et iuxta Sauum fluuium in orientem protensa Macedonia terminatur. Eorum maiores etsi ditissimi fuerunt, ut diximus, ipsi tamen (prout inconstans et uaria esse solet fortuna) non modo mutuam pecuniam non recuperauerunt, sed multis eos etiam ciuitatibus, oppidis et castellis, quae reges illi acceptorum beneficiorum memores ipsis concesserant, ingrata posteritas (post diutinam possessionem) expoliuit. Ad tria praeterea Christianorum millia praeter ingentem reliquam praedam intra hoc triennium amiserunt. Ex solo enim Modrusiensi agro mille et ultra hoc Aprili mense proxime decurso abductos esse recensuimus.

8. Longa uero esset hystoriarum connexio si quis a sexaginta annis ex quo Constantinopolim amisimus recensere uellet quot cruentissimis praeliis nostri nominis robur attritum sit, quot oppida direpta et incensa, quae uillae funditus euersae sint. Sed quid oppida aut uillas commemoro? Quae et quot prouinciae usque ad internitionem deletae, quotue Ecclesiae suppressae ab eo tempore et extinctae sint, si quis scire desyderat, Pontificii phisci libros inspiciat! An non et Tininiensis, quae in Tariotarum regione consistit, intra hoc triennium deleta est? An non mea, quae Corbauiensis antea nuncupabatur, uastata ea sede a Turcis, per Pium II. Pontificem Modrusiam translata est? Serpit hoc malum in uiciniores, et sicut Christiani principes (magno nostro malo) miseris nobis fidem non habent, ita et qui ante nos periire prioribus illis fortasse non crediderunt. Feruet bello Italia, et quando finis bellorum esse deberet, tunc aliud ex alio renascitur, ita ut nulla rei bene gerendae spes nostra aetate esse posse uideatur.

9. Interiere iamdiu optimi illi imperatores, interiere item Christianissimi Gallorum reges, duces, marchiones et principes, qui ex ultimis Europae finibus, fidei zelo accensi et sola futurae beatitudinis spe ducti, collata pecunia et milite ut ciuitatem sanctam Hierusalem de manibus infidelium eriperent, Asiam penetrare et grauissima ac diuturna bella gerere certatim appetebant. Nos uero non pro uno templo unaque ciuitate, sed pro tota hac quae restat adhuc Christiani orbis parte, pro fide ipsa, pro religione, pro urbe Roma, terrarum domina, et uobis omnibus tanto tempore iam continuo bellum gerimus, sola hac parte uobis infaeliciores quod Turcis uiciniores sumus.

10. Magna est certe, ut uideo, ira Dei in principes Christianos, qui unius freti obiectu aut breuissimi tractus intercapedine tutos se diu esse posse ab hostibus

arbitrantur! An non eadem haec olim mens Graecis erat et Thracibus, Macedonibus quoque et maiori iam Illyriae parti, quorum gloria et imperium tanquam aqua praeteriit? Sed quo ritu uiuant nunc, aut quibus sacris initientur, o Paule apostole, Corinthii tui, Ephesii, Philippenses et Galatae si uideres, maximo certe dolore afficereris! Tu enim infirmantibus coconfirmabaris, patientibus uero remedium solamenque afferre consueueras. Et ut de laeta Maesia, de Epyro, de docta Graecia, de copiosa auri atque argenti Bosina deque Asia et Aphrica uno uerbo concludam: maximam iam Christiani orbis partem, nostra ignauia, priuatis odiis et commoditatibus³⁹ inhiantes omnique recuperationis spe destituti, turpiter amisimus. Et quod ad fidem nostram per longum tempus conseruandam sufficeret, in unius oppiduli expugnatione aut priuati commodi assequutione una hora profundimus. Quod si caeteri principes Christiani mala nostra obaudiunt, futuram expeditionem simulant, intestina odia dissimulantes, tuum est, Pater beatissime, apprehendere arma et scutum, et exurgere in adiutorium nostrum! Tu es pastor ouium, te super regna et principes constituit Deus, et de manu tua pauperum Christianorum sanguis exquiretur!

11. Quanti redimeretis nunc, patres amplissimi, pulcherrimam et diuitem Constantinopolim, cuius imperator et patriarcha Florentino concilio sub Eugenio Quarto interfuerit!⁴⁰ Hierosolimae enim, Antiochiae et Alexandriae nulla est iamdiu apud nos memoria, soli nunc Colossenses (ut uidemus) armis et magna animi fortitudine se tuentur. Vos uero cum longe abesse ab hostibus uos arbitremini, pace et ocio perfruimini.

12. Dicerem, Pater beatissime, si placeret, dicam tamen tua uenia – sed Sanctitatem tuam uosque, patres amplissimi, rogatos esse uelim ut bonam in partem quae dixero accipiatis: nouit enim Deus quod non mentior – tanto esse in periculo constitutum⁴¹ reliquum illud parum Coruatiae et Dalmatiae quod restat ut, si breui non subueneritis, Maumethanae seruitutis iugum certo certius sit subiturum. Sed auerte tu, Deus optime,⁴² tam mali ominis successum! Praemori enim malletm quam⁴³ ut meo id factum esse tempore minores accipiant. Ad te itaque spectat, ut diximus, prouidere nequid Christiana respublica detrimenti capiat. Itaque age, Pater beatissime, ut tua nos ope seruatos esse caeteri Christiani intelligant. Pauca a uobis miseri poscimus et micis quae cadunt de mensis uestris saturari expetimus.

13. Quid prodest – per Deum rogo – aurum atque argentum insatiabili anxietate congerere⁴⁴ si congestum tanquam gryphi custodiamus? Ingentes domorum moles erigimus easque ac si perpetuo in eis habitaturi essemus auro et marmoribus incrustamus. Quid preciosa suppellex? Et aurum, quod ad captiuorum redemptionem

³⁹ *Correxi ex commoditantibus*

⁴⁰ *Correxi ex iuterfuere*

⁴¹ *Correxi ex constitum*

⁴² *Ex optimus correxit Glavičić*

⁴³ *Ex qua correxit Glavičić*

⁴⁴ *Ex congere correxit Glavičić*

habere debet Ecclesia, ne in hostium potestatem deueniat (ut de templo Domini Assyrios sustulisse refert Ambrosius), in sacro quid facit, si prophanantur templa, sacraria spoliantur, uirgines corrumpuntur, sanctuarium Dei polluitur, si sacratissimum Christi corpus sacrilega hostium manu de tabernaculis educi et pedibus conculcari nullo uindice uidemus et patimur? Duo – per Deum omnipotentem! – pueri ex Modrusiensi nouissima praeda sex tantillis auenae modiis, tertius uno, quartus una placenta a Turcis redempti sunt, ita ut minima auri aut argenti parte, quod nimia cura custodimus, ne dum totam illam praedam redimere, sed, ne caperetur etiam, obsistere potuissemus.

14. Quis igitur te accingente gladium super femur tuum, potentissime,⁴⁵ manus conserere ultro non appetet? Quis te duce, te spectatore pro Christiana fide libens non obierit? Reges consurgunt, principes mouebuntur, mare classibus consternetur, campi milite replebuntur, timebunt gentes, aduersarii formidabunt. Et fugiet serpens a facie leonis rugientis et persequentis. O terque quaterque beati, quibus auita regna uidere et patrias terras colere dabitur! Beatissimi uero quis sub crucis signo et te imperatore oppetere continget! Quod si generalis huius expeditionis tempus – ut dici fortasse posset – nondum aduenit et si saluos nos esse uultis, ut uobiscum tunc arma sumamus, respicite in nos et misereamini nostri,⁴⁶ itaque agite ut tempus illud expectare possimus, cum certe robustissimum hominum genus et ad bella cum Turcis gerenda doctissimum seruasse uos non penitebit. Sic ciues Romanos et de republica quidem nostra optime semper meritos seruaueris, Pater sancte, sic neminem ex his qui tibi dati sunt perdidisse diceris.

15. At si gemitus nostros contemnit et preces nostras non exauditis, sciat Sanctitas tua nos malis omnibus undique coangustari: uires nostrae defecerunt, amici omnes et proximi nostri, qui pugnare pro nobis deberent, elongati sunt a nobis, unaque est in Deo optimo maximo et tua Sanctitate spes libertatis. Qua si infaelix illa patria frustrabitur, supremum hoc Sanctitati tuae legationis munus exoluimus. Nostri enim faedus aliquid icere pacemue cum Turcis facere et censum illis pendere coguntur. Priscae tamen nobilitatis memores (ut acerrimos Christianae fidei defensores decet), Sanctitate tua et hac sacrosancta Sede Apostolica inconsulta,⁴⁷ licet moniti saepius et hortati sint ab ipsis, facere id noluerunt.

16. Accepisti igitur, Pater beatissime, calamitatum nostrarum et angustiae statum; accipe item supremae necessitatis excusationem. Tu uero, Deus omnipotens, indiuidua Trinitas, sancta relligio, cui illibatam incontaminatamque fidem in maximis persecuotionibus⁴⁸ et angustiis hucusque seruauimus, causam nostram intende, preces admitte! Tibi enim omne cor patet et nullius Te latent latibula uoluntatis. Vidisti, Domine, afflictionem populi Tui et, quod subsistere ante faciem inimicorum non

⁴⁵ potentissime commatibus interclusi (cf. Ps 44,4); post potentissime commate interpunxit Gortan; nullam distinctionem habet Glavičić

⁴⁶ Post nostri commate interpunxi; exclamationis signum habent Gortan, Glavičić

⁴⁷ Ex inconsuta correxit Gortan

⁴⁸ Ex persecuotionibus correxit Glavičić

possumus, Tu nosti. Illud denique nullo piaculo praetermittam et plusquam dici possit uereor, Pater sancte, ne pauperes illi nostri aegestate, inopia et desperatione ducti una cum Turcis bellare et caeteros Christianos depopulari cogantur. Cuius rei qui causam dederit, Deo omnipotenti rationem reddat! Dixi tamen id propterea uobis ut, cum factum fuerit – si credere nunc non uultis – reminiscamini quia ego dixi uobis.

(*Edidit Bratislav Lučin*)

OPUSTOŠENA HRVATSKA,
GOVOR ŠIMUNA BENJE, MODRUŠKOGA BISKUPA,
ODRŽAN PRED PAPOM LEONOM X.⁴⁹
5. STUDENOGA 1516.

1. Kada bih mislio da ste potpuno zaboravili ono o čemu sam vam, kako se sjećam, već govorio u dosta dugu i žalosnu govoru,⁵⁰ sada bih uz veću bujicu suza izlagao pustošenje koje je snašlo Hrvatsku. No kako će ovaj današnji dan potvrditi ono prijašnje stanje, nisam smio odbiti obvezu ovog izaslanstva, kada sam i došao k Tebi, preblaženi Oče, koji si me i drugom prilikom vrlo dobrostivo saslušao, i kada se za Tvoju stvar borim, najbolji i najsilniji Bože, čije milosrđe sada ponizno zazivam, da bi i meni udijelio obilnu rječitost, i našem papi Leonu i ovim ocima spremnost da uvide naše nevolje i da nam pomognu.

2. Obitelj je Frankapana, ako pogledamo starinu roda, vrlo plemenita, a pregleđamo li pak njihova djela u miru i u ratu, uvijek je bila vrlo slavna. Iz nje su, naime, kao iz nekoga najplodnijeg rasadnika, izišli ljudi vrlo dostojni u čitavu životu. Koji su se od njih u zavičaju proslavili, svatko može doznati ako je voljan raspitati se. Od onih pak koji su u želji za putovanjem i radi širenja rimskog imena otišli iz Italije,⁵¹ potekli su Bernardin, Ivan, Nikola i Mihovil,⁵² najodaniji sinovi Tvoje Svetosti i ove nepovredive Apostolske Stolice. Budući da oni još uživaju životni uzduh, njihova ću junačka djela i zasluge zaviti u šutnju. Ipak, neće biti naodmet ukratko spomenuti koliko su njihovi pređi bili zdušni, vjeri odani i ugledni.

⁴⁹ Leon X (Giovanni de' Medici, 1475–1529), papa od 11. III. 1513. Nastavio je Lateranski koncil nakon smrti Julija II.

⁵⁰ Misli na svoj *Govor na šestom zasjedanju Lateranskoga koncila*, koji je održao 27. IV. 1513. Govor je objavio tiskom (Rim, 1513), s posvetom modruškomu knezu Bernardinu Frankapanu.

⁵¹ Postojala je predaja da su tri brata Frangipana još u 9. st. otišla iz Rima te da je jedan od njih došao u Dalmaciju, gdje je postao praocem krčkih knezova. Danas se smatra da Frankapani potječu s otoka Krka; do početka 15. st. spominju se kao knezovi krčki, a od tada počinju svoje podrijetlo vezati uz rimsku plemenitu obitelj Frangipani.

⁵² Bernardin Frankapan Ozaljski (? , 1453 – ?, prije 5. VI. 1530), krčki, senjski i modruški knez, diplomat, vojskovođa i mecena; sudjelovao je u Krbavskom boju 1493; u Nürnbergu 1522. održao je dramatičan latinski govor pred nadvojvodom Ferdinandom Habsburgovcem. Ivan (Anž) VIII. Brinjski (1458–1514), sin Bartola IX. Frankapana. Nikola VI. Tržački (1458–1531), brat Anžov. Mihovil Slunjski (? – nakon 1516.), sin Dujma IV. Frankapana, sudjelovao je u bitci kod Dubice 1513.

3. Fridrik i Bartol Frankapan⁵³ vrlo blagonaklono primiše Belu, ugarskoga kralja, kada je godine Gospodnje 1256. na bojnopolju potučen od Tatara, potom protjeran iz kraljevstva, bježao u primorska skloništa (u to vrijeme imali su u vlasti otok Krk) i dade mu na dar 24 tisuće maraka obrađenoga zlata i srebra. Tom se pomoći on oporavi i sakupi svoje, pa ponajviše uz pomoć frankapanskih četa suzbi tatarski bijes i ubivši u jednoj bitki njihova zapovjednika i njih mnogo tisuća, malo kasnije ponovno zadobi izgubljeno kraljevstvo.⁵⁴

4. Bernardinov pradjed Ivan⁵⁵ dade u zajam 42 tisuće dukata Sigismundu, ondašnjem ugarskom kralju (u to je vrijeme u punoj snazi bio onaj trostruki raskol⁵⁶). Potpomognut tim novcem Sigismund⁵⁷ je potrošio takoreći nebrojeno mnogo sredstava da bi po obećanju uredio kršćanski svijet, iskorijenio je onaj vrlo opasni raskol i pribavio vam je onaj mir što ga i sada uživate.

5. Tko pak ne bi s pravom smatrao Nikolu,⁵⁸ sina toga Ivana, dostojnim naročite hvale i svake preporuke? Naime, premda je bio vrlo bogat, plamtio je od silne ljubavi prema Bogu i svetim mjestima, podignuo je uz vrlo velik trošak mnoge samostane raznih redova, koji još uvijek postoje, a hramovima i svećenicima darovao je oko stotinu tisuća dukata, tako da po čitavoj Dalmaciji nije bilo nijedne uglednije crkve kojoj on nije namijenio štogod zlata ili srebra, ili skupocjeno ruho. Zatim, dok je bio ban, nije prestajao vrlo snažnom zaštitom braniti Ilirik od Turaka. Poradi toga papa mu je Martin V. u apostolskom pismu izrekao veliku pohvalu.⁵⁹

6. Stjepan, brat spomenutoga Bernardina, isto je tako kralju Matiji pozajmio tri tisuće dukata i u njegovo je ime, dok je boravio u Mantovi, vrlo časnobavio dužnost

⁵³ Fridrik I (1242–1251) i Bartol III (oko 1242–1251), sinovi Vida II, pomogli su kralju Beli IV. za njegovu bijega pred Tatarima 1241–1242.

⁵⁴ Kao godinu Belina poraza Kožičić navodi 1256, no riječ je zapravo o porazu u bitci na rijeci Šajo, 11. IV. 1241. Bela se nakon toga povukao u Zagreb, a zatim u Dalmaciju (Trogir). Već krajem ožujka 1242. Mongoli su se povukli iz Hrvatske, pa i iz čitave Europe. Krčkim je knezovima Bela 1242. iz zahvalnosti potvrdio sve starije darovnice. Pobjednička bitka protiv Tatara (koju kasnija tradicija smješta na Grobničko polje) nije dokumentarno utvrđena, ali moguće je da je došlo do jednog ili više okršaja u kojima je Bela s frankapanskom pomoću izvojevao pobjedu.

⁵⁵ Ivan (Anž) V (? – 1393), privrženik Sigismunda Luksemburškog, pridonio je oslobođanju njegove supruge kraljice Marije iz sužanjstva u Novigradu (1387); za nagradu kralj mu je darovao grad Cetin i kotar Klokoč u Zagrebačkoj županiji i imenovao ga 1392. slavonsko-hrvatsko-dalmatinskim banom.

⁵⁶ Riječ je o Velikom zapadnom raskolu (1378–1417), kada su istodobno postojala dvojica papa (jedan u Rimu, drugi u Avignonu); trostrukim je raskol postao 1409, kada su na Koncilu u Pisi svrgnuti papa Grgur XII. i protupapa Benedikt XIII, a izabran Aleksandar V; no prva dvojica nisu htjela abdicirati.

⁵⁷ Sigismund Luksemburški, hrvatsko-ugarski kralj 1387–1437; na njegov zahtjev sazvan je Koncil u Konstanzu (1414–1418), na kojem je okončan Veliki zapadni raskol.

⁵⁸ Nikola IV (? , nakon 17. X. 1352 – ?, 26. VI. 1432), sin Ivana V, u sukobima između Sigismunda i Ladislava Napuljskoga neko je vrijeme pristajao uz Ladislava, ali se priklonio Sigismundu i ostao mu vjeran do kraja. Pomogao Sigismundu u ratu s Mlecima pa mu je kralj dao grad Krk s otokom. God. 1411. hodočastio je u Svetu zemlju, 1412. u Crikvenicu je doveo pavline. Papa Martin V. potvrdio mu je 1430. u Rimu srodstvo s rimskim Frangipanima i dodijelio mu njihov grb. Hrvatsko-dalmatinski ban 1426–1432.

⁵⁹ Martin V, papa 1417–1431. Njegovim izborom okončan je Veliki zapadni raskol. Sazvao je Koncil u Baselu (1431).

izaslanika kod pape Pija.⁶⁰ Ovaj ga je pak, kako je poznato, počastio raznim darovima i povlasticama.⁶¹

7. Ali vraćam se sada našima, koji nastavaju onaj dio Ilirika što se danas zove Hrvatska, i koji sa zapada i s juga ima Dalmaciju, sa sjevera ga oplakuje Kupa, a uz rijeku Savu proteže se prema istoku te završava Makedonijom. Premda su njihovi pređi, kako rekosmo, bili veoma bogati, oni ipak (kao što sreća obično biva nestalna i promjenljiva) ne samo da nisu povratili novac dan u zajam, nego ih je, štoviše, nezahvalno potomstvo (nakon dugotrajna posjedovanja) lišilo mnogih gradova, utvrda i kaštela koje su im oni kraljevi, pamteći njihove usluge, bili dodijelili. Povrh toga, u ove su tri godine, osim golema ostalog plijena, izgubili oko tri tisuće kršćana. Naime, izbrojili smo da ih je samo iz Modruškoga polja protekloga travnja odvedeno više od tisuću.

8. Dugo bi trajalo nizanje događaja u proteklih šezdeset godina, otkako smo izgubili Konstantinopol,⁶² kada bi tko htio nabrajati u koliko je najkrvavijih bitaka satrta jakost našeg imena, koliko je gradova opljačkano i spaljeno, koja su sela do temelja razorena. Ali čemu spominjem gradove ili sela? Ako tko želi doznati koliko je i kakvih pokrajina uništeno sve do zatora, ili koliko je od toga vremena crkvenih područja zbrisano i iščezlo, neka pogleda u knjige papinskih prihoda! Zar nije u ove tri godine uništena i kninska Crkva, koja se nalazi na području Tariotâ?⁶³ Zar nije i moju, koja se prije nazivala krbavskom, kad su joj Turci opustošili sjedište, papa Pio II. dao prenijeti u Modruš?⁶⁴ To zlo gmiže prema sve bližim susjedima, i kao što kršćanski vladari (na veliku našu nevolju) ne žele povjerovati nama jadnicima, tako i oni koji su stradali prije nas možda ne vjerovahu onima prijašnjima. Italija vrije od rata, i kada bi ratovima trebao biti kraj, tada jedan ponovno nastaje iz drugoga, tako te se čini da u naše doba ne može biti nikakve nade u uspješno okončanje tih sukoba.⁶⁵

⁶⁰ Stjepan III (II) Modruški (kraj 14. ili početak 15. st. – nakon 1484), sin Nikole IV. Bio je član Sigismundove pratnje u vrijeme njegove krunidbe za cara Svetoga Rimskog Carstva u Rimu 1433. Pridonio je izboru Matije Korvina za kralja 1458. Iduće godine o svom je trošku vodio kraljevo izaslanstvo na zbor knezova u Mantovi koji je sazvao papa Pio II. radi organiziranja rata protiv Turaka. U nekoliko navrata bio je hrvatsko-dalmatinski ban.

⁶¹ Na zamolbu Stjepana III (II) Frankapana i krbavskoga biskupa Franje Stipkovića papa Pio II. svojom je bulom od 31. III. 1459. obnovio oprost što su ih njegovi prethodnici bili udijelili crkvi Blažene Djevice Marije od Čudes a Oštarijama. Osim toga, na zamolbu iste dvojice molitelja dopustio je bulom od 4. VI. 1460. prijenos biskupskog sjedišta iz nesigurne Udvine (danas Udbine) u sigurniji Modruš; tamošnju župnu crkvu sv. Marka podigao je na stupanj stolne crkve, a Modruš u rang grada (*ciuitas*). U proljeće 1460. papa je po Stjepanu, koji se vraćao iz Mantove, poslao kralju Sigismundu novac za uzdržavanje vojske protiv Turaka.

⁶² Konstantinopol je pao u turske ruke 1523. godine, poslije 54 dana opsade.

⁶³ U zimu 1512/1513. turska je vojska ozbiljno zaprijetila Skradinu (što Kožičić spominje u prvom govoru) te provalila u župu Cetinu; tu su Turci osvojili tri manje utvrde (Vir kod Imotskoga, Čačvinu u Posušju i Nutjak na Cetini), a malo je nedostajalo da padne i Sinj; na grad Knin neuspješno su udarili u veljači 1514; Skradin i Knin zauzeli su 1522. Tarioti su bili delmatsko pleme čiji prostor Plinije Stariji smješta južno od rijeke *Titius* (Krka), između područja rimskoga grada *Scardona* (Skradin) i Diomedova rta (rt Ploča), ili poluotoka Hilde; usp. Plinije, *Prirodoslovlje* (H. N. 3,141).

⁶⁴ Usp. bilj. 13.

⁶⁵ Kožičić ovdje, dakako, misli na niz vojnih sukoba koji su se s prekidima odvijali na italskom poluotoku od 1494. do 1559, a uključivali su, u različitim razdobljima, većinu gradova-država Italije, Papinsku Državu,

9. Nestali su već odavno oni najbolji carevi, nestali su i najkršćanskiji francuski kraljevi, vojvode, markizi i knezovi koji su, raspaljeni žarom vjere i vođeni samo nadom u buduće blaženstvo, iz najudaljenijih krajeva Europe prikupili novac i vojnike da izbave sveti grad Jeruzalem iz ruku nevjernika, natječući se u želji da prodru u Aziju i da vode najteže i najdugotrajnije ratove.⁶⁶ A mi već toliko vremena bez prestanka ratujemo, ne za jedan hram ili za jedan grad, nego za čitav ovaj dio kršćanskoga svijeta koji još preostaje, za samu vjeru, za njezino štovanje, za grad Rim, gospodara zemalja, i za sve vas, a samo u tome smo od vas nesretniji što se nalazimo bliže Turcima!

10. Velika je doista, kako vidim, srdžba Božja na kršćanske prvake, koji smatraju da zahvaljujući preprieci jednoga morskog tjesnaca ili posve malenoj udaljenosti dugo mogu biti zaštićeni od neprijateljâ. Zar nisu nekoć isto tako mislili Grci i Tračani, i Makedonci, i napokon veći dio Ilirika, kojima slava i vlast protekoše poput vode?⁶⁷ Ali kad bi mogao vidjeti, o apostole Pavle, po kojem obredu danas žive ili kakve svetinje prihvaćaju tvoji Korinćani, Efežani, Filipljani i Galaćani, zasigurno bi te obuzela preteška bol! Ti si, naime, običavao zajedno sa slabima biti slab,⁶⁸ a onima koji trpe donositi lijek i utjehu. I, da jednom riječju zaključim o plodnoj Meziji, o Epiru, o učenoj Grčkoj, o zlatom i srebrom bogatoj Bosni te o Aziji i Africi: zbog našeg nemara, zbog osobnih mržnji i hlepnje za vlastitim probitcima već smo sramotno izgubili najveći dio kršćanskoga svijeta i ostali smo bez svake nade da ćemo ga ponovno zadobiti. A ono što bi dostajalo da se naša vjera očuva za dugo vremena, za samo jedan sat trošimo u osvajanju jednoga gradića ili u postizanju osobne koristi. Pa ako ostali kršćanski prvaci slušaju o našim nesrećama, pretvaraju se da pripremaju budući vojni pohod, a prikrivaju domaću mržnju, Tvoja je dužnost, preblašeni Oče, pograbiti oružje i štit te ustati nama u pomoć!⁶⁹ Ti si pastir ovaca, Tebe je Bog postavio iznad kraljevstava i vladara, i iz Tvojih će se ruku tražiti račun za krv ubogih kršćana!⁷⁰

11. Za koju biste cijenu, vrlo ugledni oci, danas otkupili prekrasni i bogati Konstantinopol, kojega car i patrijarh sudjelovahu na Firentinskom koncilu pod Eugenom IV!⁷¹

---

većinu velikih sila zapadne Europe (Francuska, Španjolska, Sveto Rimsko Carstvo, Engleska i Škotska), kao i Osmansko Carstvo.

⁶⁶ Prvi križarski rat (1096–1099) vodili su francuski, flandrijski i normandijski velikaši, među kojima su se isticali Godefroy de Bouillon i njegov brat Balduin I. Drugi rat (1147–1149) poduzeli su francuski kralj Luj VII. i njemački kralj Konrad III. Treći rat (1289–1292) vodila su tri najmoćnija europska vladara: Rikard Lavljeg Srca, francuski kralj Filip II. i car Fridrik I. Barbarossa. I četvrti rat (1202–1204) vodili su uglavnom francuski velikaši. Sedmom (1248–1254) i osmom (1270) ratu na čelu je bio francuski kralj Luj IX. Sveti.

⁶⁷ Osmanlije su osvojile Makedoniju 1371, Srbiju 1389, Bugarsku 1393, Trakiju i Konstantinopol 1453, Grčku 1460, Bosnu 1463, Hercegovinu 1483.

⁶⁸ Usp. 2 Kor 11, 29.

⁶⁹ Usp. Ps 35 (34), 2.

⁷⁰ Ove oštre riječi samo dobivaju na snazi kad se zna da u njima govornik parafrazira jedno mjesto iz Ezekiela (3, 18). Za slične izraze usp. i Ez 3, 20; 33, 6; 34.

⁷¹ Riječ je o Sedamnaestom ekumenskom koncilu, koji je započeo u Baselu (1431–1442); Eugen IV (papa 1431–1447) premjestio je zasjedanja u Ferraru (1438) te u Firencu (1439–1442). Glavni zadatak koncila imalo je biti izmirenje s Istočnom crkvom. U Ferrari i Firenci na koncilu je sudjelovao i grčki car Ivan VIII. Paleolog (1425–1448), koji je došao na čelu delegacije od 700 ljudi; u njegovoj pratnji bio je carigradski

Kod nas, naime, nema više nikakva sjećanja na Jeruzalem, Antiohiju i Aleksandriju, samo se još Kološani⁷² (kako vidimo) štite oružjem i velikom jakošću duha. Vi pak, budući da smatrate kako ste udaljeni od neprijatelja, uživajte u miru i dokolici.

12. Rekao bih, preblaženi Oče, kad bi bilo po volji, i reći ću ipak, uz Tvoje dopuštenje – ali Tvoju Svetost i vas, vrlo ugledni oci, želio bih zamoliti da ovo primite blagonaklono (Bog, naime, zna da ne lažem): onaj maleni preostali dio Hrvatske i Dalmacije nalazi se u tako velikoj opasnosti da će, ako ubrzo ne priteknete u pomoć, posve sigurno doći pod jaram muhamedanskoga ropstva. Ali Ti, predobri Bože, odvrti izvršenje tako zle kobi! Jer volio bih prije umrijeti nego da potomci doznaju kako se to dogodilo u moje vrijeme. Tebi, dakle, kako rekoh, pripada briga da kršćanska zajednica ne pretrpi kakvu štetu. Stoga se, preblaženi Oče, pobrini da ostali kršćani jasno vide kako nas je spasila Tvoja pomoć. Mi jadnici malo od vas tražimo moleći da utažimo glad mrvicama koje padaju s vašega stola.

13. Što koristi, zaklinjem vas Bogom, neutaživom žudnjom zgrtati zlato i srebro ako ga zgrnuta čuvamo kao orlolavovi? Podižemo goleme palače i oblažemo ih zlatom i mramorom, kao da ćemo u njima vječno stanovati. Što nam koristi dragocjeno pokucstvo? A zlato, koje Crkva treba da ima za otkup zarobljenika, da ne bi palo u ruke neprijatelja (kao što Ambrozije pripovijeda da su ga Asirci ugrabili iz hrama Gospodina⁷³ – čemu ono služi pri svetom obredu,⁷⁴ ako se oskrvrnjuju hramovi, pljačkaju posvećena mjesta, obeščašćuju djevice, kalja Božje svetište i ako gledamo i podnosimo da svetogrдна neprijateljska ruka izvlači iz svetohraništa presveto tijelo Kristovo i da ga bez ikakve kazne nogama gazi? Dva dječaka – tako vam Boga svemogućega! – iz nedavnoga modruškog plijena otkupljena su od Turaka za ciglih šest vagana zobi, treći dječak za jedan vagan, a četvrti za pogaču, tako da smo vrlo malim dijelom zlata ili srebra, koje čuvamo s pretjeranom brižljivošću, mogli ne samo otkupiti čitav onaj plijen, nego i spriječiti da bude zarobljen.

14. Ako dakle Ti, o premoćni, pripašeš mač uz svoje bedro,⁷⁵ tko neće sam tražiti da zametne boj? Pod Tvojim vodstvom i pred Tvojim očima tko ne bi rado poginuo za kršćansku vjeru? Kraljevi će se podići, knezovi će se pokrenuti, more će se prekriti brodovima, polja će se ispuniti vojnicima, uplašit će se pogani, protivnike će obuzeti strah. I pobjeći će zmija ispred lava koji će je ričući progoniti.⁷⁶ O triput i četiri puta

---

patrijarh i nicejski metropolit Josip II. Očekujući pomoć protiv Osmanlija, grčki je car 1439. sklopio uniju sa Zapadnom crkvom, priznavši papin primat.

⁷² Kološanima (*Colossenses*) Kožičić naziva Rođane (prema Rodskom kolosu, poznatom antičkom kipu koji se ubrajao u sedam svjetskih čuda). U njegovo je vrijeme bilo rašireno mišljenje kako je Poslanicu Kološanima apostol Pavao uputio Rođanima (no Pavlove *Colossae* zapravo su bile grad u Frigiji). Rod se odupirao osmanlijskim nasrtajima sve do 1522.

⁷³ Usp. Ambrozije, *O dužnostima* (*De off.* 2,28,137).

⁷⁴ Usp. Perzije, *Satire* (*Sat.* 2,68-69): *at uos / dicite, pontifices, in sancto quid facit aurum?* („A vi, svećenici, recite, što radi zlato u svetištu?“).

⁷⁵ Usp. *Ps* 45 (44), 4.

⁷⁶ Ovdje se Kožičić vješto poslužio etimološkom figurom, kojom povezuje papino ime i spomen lava u Svetom pismu, a sve radi metaforična prikaza zbilje. Rečenica, koja u izvorniku glasi: *Et fugiet serpens a facie leonis rugientis et persequentis*, kolaž je od nekoliko izraza iz *Vulgate*: *si fugiat uir a facie leonis* (*Am* 5, 19); *leo*

blaženi⁷⁷ oni kojima će biti dano da gledaju djedovsko kraljevstvo i obrađuju očinska polja! Najblaženi pak oni koji će naći junačku smrt pod znakom križa i pod Tvojim zapovjedništvom! No ako za taj opći pohod još nije – kako bi se možda moglo reći – kucnuo pravi čas, te ako nas želite sačuvati, kako bismo tada zajedno s vama pograbili oružje, osvrnite se na nas i smilujte nam se, i djelujte tako da bismo mogli očekivati to vrijeme kada vam neće biti žao što ste spasili rod ljudi doista vrlo čvrst i vrlo vješt u ratovanju s Turcima. Na taj češ način, Sveti Oče, sačuvati rimske građane koji su uvijek bili nadasve zaslužni za našu zajednicu, pa se neće govoriti da si izgubio ikoga od onih koji su Ti povjereni.

15. Ali ako ne marite za naše jadikovke i ne slušate naše molbe, neka Tvoja Svetost zna da nas odasvuda pritješnjuju sve moguće nevolje: izdale su nas snage, svi naši prijatelji i susjedi, koji bi se morali boriti za nas, napustiše nas, pa se u brizi za slobodu uzdamo još jedino u najboljeg i najsilnijeg Boga i u Tvoju Svetost. Ako se i u tome ona naša nesretna domovina razočara, ovo je posljednji put da smo preuzeli dužnost izaslanstva Tvojoj Svetosti. Naši su, naime, ljudi prisiljeni s Turcima sklopiti kakav savez ili mir i plaćati im danak. Ipak, imajući na umu svoju staru slavu (kako dolikuje najgorljivijim braniteljima kršćanske vjere), nisu to htjeli učiniti, iako su ih Turci više puta opominjali i poticali, a da se prethodno ne obrate na Tvoju Svetost i na ovu presvetu Apostolsku Stolicu.

16. Čuo si, dakle, preblaženi Oče, kakve su naše nevolje i patnje; čuj isto tako i ispriku za slučaj krajnje nužde. Ti pak, svemogućí Bože, nedjeljivo Trojstvo, sveta vjero, kojoj smo do sada u najtežim progonima i tjeskobama sačuvali nedirnutu i neokaljanu vjernost, pogledaj na našu pravednu stvar, primi naše molitve! Tebi je naime otvoreno svako srce i nisu Ti skriveni ničiji tajni prohtjevi. Vidio si, Gospodine, jad Tvojega naroda i Ti znaš da se ne možemo više održati pred licem neprijatelja. Naposljetku, bez ikakva osjećaja krivnje otvoreno ću reći još i ovo: bojim se, Sveti Oče, da oni naši siromašni zemljaci zbog oskudice, neimaštine i očaja ne budu prisiljeni ratovati zajedno s Turcima i pljačkati ostale kršćane. Tko tomu bude krivac, neka položi račun pred svemogućím Bogom! To sam vam ipak – ako sada niste skloni da mi vjerujete – kazao zato da se, kad do toga dođe, sjetite da sam vam to najavio.⁷⁸

Preveli: *Veljko Gortan* (1; 12 [„Tebi, dakle,“] – 16);

Vedran Gligo (2 – 5 [„raznih“]; 12 [„posve sigurno“] – 16);

Bratislav Lučin (redaktura navedenih i prijevod ostalih dijelova teksta te bilješke)

rugiens (Ps 21, 14; Pru 28,15; Ez 22, 25; 1 Pt 5, 8); *a facie inimici et persequentis* (Ps 43, 17). Slično je Kožičić postupio i u govoru iz 1513, u kojem kaže: *Sed ne fleueris, filia Sion! Quia ecce uenit Leo de tribu Iuda, radix David.* („Ali ne plači, kćeri Sionska! Jer evo dolazi Lav iz plemena Judina, izdanak Davidov.“ Usp. Kožičić Benja 1991: 217/236). Tu je također spojeno nekoliko biblijskih izraza: *exulta satis filia Sion / iubila filia Hierusalem / ecce rex tuus ueniet tibi iustus* (Za 9,9); *ne fleueris / ecce uicit leo de tribu Iuda radix David* (Apc 5, 5).

⁷⁷ Usp. Vergilije, *Eneida* (Aen. 1, 94).

⁷⁸ Završna rečenica govora dojmjljiva je parafraza Isusovih riječi iz Evanđelja po Ivanu: „Govorio sam vam ovo da se, kada dođe vrijeme, sjetite da sam vam rekao.“ (Iv 16, 4) U *Vulgati* navedeno mjesto glasi: *Sed haec locutus sum uobis / ut cum uenerit hora eorum reminiscamini quia ego dixi uobis.*

SUMMARY

Bratislav Lučin

CONTRIBUTIONS TO THE TEXT AND RECEPTION OF KOŽIČIĆ'S SPEECH *DE CORUATIAE DESOLATIONE*

Out of the two Šimun Kožičić Benja's Latin speeches the one titled *De Coruatiae desolatione* (*Croatia Devastated*, 1516) has until now been considered to be only partially preserved. This paper demonstrates that it has been fully preserved. After an overview of the content of *Croatia Devastated*, the Council and international context in which both of Kožičić's speeches were created is outlined. He gave the first speech on 27th April 1513 as the first speaker in the continuation of the Fifth Lateran Council, after the election of the new Pope, Leo X. However, the second speech given on 5th November 1516, outside the Council, also came at an important moment: shortly after the conclusion of the Concordat of Bologna and shortly before its official acceptance by the Council. Analysis reveals certain differences between the two speeches: in the 1513 speech Kožičić's presentation had a better layout and was more related to the Council topics and the speaker saw a new hope for the Church and defence from the Turks in the new Pope. The speech from 1516 was significantly shorter and its main purpose was to start a crusade; the speaker addresses Leo X with strong admonitions, almost threats. Besides in Rome in 1516, the *De Coruatiae desolatione* speech was also published in Paris, probably in 1517. However, until now it was unknown that it was printed in French translation in 1518; this translation was reprinted in 1560 and 1561. The editions from 1518, 1560 and 1561 were in fact proceedings of political pamphlets relating to the defence of Galician fraternities, that is, the struggle of the French estates for rights against the Pope and King himself. Kožičić's strong admonitions to Leo X (but also praise of French as the past leaders of the crusades) must have fit well the anti-Pope mood that grew stronger in France after the Concordat of Bologna in 1516, and the Parisian publishers included his speech into such proceedings. The 1518 edition is of unique value for Croatian literature because it is a very early – maybe even the first – translation of a Croatian author to French. A critical edition of an integral Latin text and its translation to Croatian is given in the Appendix.

Key words: Šimun Kožičić Benja; *De Coruatiae desolatione*; *Fifth Lateran Council*; *Galicianism*; *Concordat of Bologna*; *French translation*